

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Kaynaşıklık Üzerine Sistemik Bir Analiz

Yağmur BAHAR¹, Nilay T. BÜMEN²

Öz: Öğretim programlarında öğrenci gelişimini bütüncül bir şekilde ele almayı ve öğrenmelerin transferini sağlayan kaynaşıklık, Türkiye’de henüz yeterince incelenmemiştir. Bu çalışmada 2018 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarının (SBDÖP) yatay ve dikey kaynaşıklık açısından çözümlenmesi amaçlanmıştır. Doküman analizi türündeki çalışmada, ilgili alanyazından yararlanılarak oluşturulan ve uzman görüşleriyle iyileştirilen kılavuz sorular kullanılmıştır. Bulgular, SBDÖP’nin yatay kaynaşıklık açısından (disiplinlerarası özellik gösterme, aynı sınıf düzeyindeki diğer derslerle ilişkilendirme ve bütünleşme) başarılı olmadığını göstermektedir. Programda disiplinlerarası olma özelliğinin kısmen karşılandığı, diğer derslerle ilişkilerin belirli kazanım/öğrenme alanlarıyla sınırlı kaldığı belirlenmiştir. Dikey kaynaşıklıkta, farklı sınıf düzeylerinde tekrar (devam) eden kazanım, beceri, değer, öğrenme-öğretme ve ölçme değerlendirme yaklaşımı bulunmadığından, sürekliliğin zayıf olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca sınıf seviyesi ilerledikçe üst düzey düşünme becerilerine doğru (çözümleme, yaratma, değerlendirme) ilerleme görülmemiş tüm sınıflarda alt düzey bilişsel becerilere odaklanıldığı ortaya çıkmıştır. Kademeler arası kaynaşıklıkta, ilkokuldan ortaokula doğru gidildikçe öğrenme/öğretme yaklaşımında süreklilik sağlanmasa da kavram, beceri ve değerler arasında tutarlılık olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, SBDÖP yatay ve dikey kaynaşıklık açısından güçlendirilmelidir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları, Kaynaşıklık, Yatay Kaynaşıklık, Dikey Kaynaşıklık, Sosyal Bilgiler Öğretimi

A Systematic Analysis of the Articulation in the Social Studies Curricula

Abstract: The articulation that allows planning student development holistically and transfer of learning in curricula has not yet been sufficiently studied in Turkey. In this study, it is aimed to analyze the 2018 Social Studies Curricula (SSC) in terms of horizontal and vertical articulation. In the study, which is a document analysis, the guiding questions created using the relevant literature and improved with expert opinions have formed the framework for the analysis. Findings show that SSC is not successful in terms of horizontal articulation (interdisciplinarity, association and integration with other curricula at the same grade level). As there is no continuity in learning outcomes, skills, values, learning-teaching and assessment-evaluation approaches at different grade levels in the vertical articulation, it has been revealed that the continuity is weak. Additionally, as the grade level increases, there is no progress towards higher-order thinking skills (analyze, create, evaluate), and it has turned out that the focus is on lower-order thinking skills was in all grades. Although continuity is not attained in the learning /teaching approach from primary school to secondary school; consistency is ensured between the concepts, skills, and values. Consequently, SSC should be strengthened in terms of both horizontal and vertical articulation.

Keywords: Social Studies Curricula, Articulation, Horizontal Articulation, Vertical Articulation, Social Studies Teaching

Geliş Tarihi: 24.02.2022

Kabul Tarihi: 20.04.2022

Makale Türü: Araştırma makalesi

¹ Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, İzmir, Türkiye, e-posta: yagmur.bahar@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9448-8841>

² Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, İzmir, Türkiye, e-posta: nilay.bumen@ege.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1891-6589>

Atıf için/ To cite:

Bahar, Y. ve Bümen, N.T. (2022). Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında kaynaşıklık üzerine sistemik bir analiz. *Yaşadıkça Eğitim*, 36(2), 520-554.

Sosyal bilgiler dersi, sosyal bilgiler denilince akla gelen “Tarih”, “Coğrafya” ve “Vatandaşlık” alanlarından çok daha fazlasıdır. Sosyal bilgiler, insan-toplum-doğal çevre ilişkisini tüm sosyal bilim disiplinlerinden faydalanarak açıklayan; demokratik değerlere sahip, düşünen, sorgulayan, saygı duyan vatandaşlar yetiştirmeyi hedefleyen mihver derslerden biridir (Doğanay, 2002). Dersin kaynağını toplumsal yapıdaki sorunlardan ve değişimden alması, sosyal bilgiler kapsamında köklü bir program yapısından bahsedebilmeyi zorlaştırmaktadır (Ata, 2009; Brant ve diğerleri, 2016). Nitekim bu karmaşa ülkemizde sosyal bilgiler dersinin 1962’ye kadar “Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık ve Aile Bilgisi”, 1962’de “Toplum ve Ülke İncelemeleri”, 1968’de “Sosyal Bilgiler”, 1985-1986 yılları arasında “Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi”, 1997’de ise tekrar “Sosyal Bilgiler” olarak düzenlenmesiyle kendini göstermiştir (Ata, 2009; Çiydem ve Kaymakçı, 2021; Turan, 2021). Bir yandan değişim ve sürekliliği yansıtmayı beklenirken bir yandan ülkelerin nitelikli vatandaş yetiştirme hedefini karşılamaya çalışan böylece çokdisiplinli ve disiplinlerarası bir ders için (Gibson, 2012; Jorgensen, 2014), öncelikle sosyal bilgiler öğretim programının yapısının anlaşılması önemlidir.

Sosyal bilgiler adı altındaki ilk programının 1916’da ABD’de oluşturulduğu bilinmektedir (Kan, 2010; Öztürk ve Kafadar, 2020; Turan, 2021). Başlarda “iyi vatandaş” yetiştirmeyi amaçlayan program, zamanla diğer disiplinlerin eklenmesi ile düzenlenmesi zor ve karmaşık bir yapı haline almıştır (Brant ve diğerleri, 2016). Bu karmaşık yapı, 1930’lu yıllarda yaygınlaşan ve disiplinleri ortak tema çatısı altında birleştirmeyi hedefleyen ünite düzeni ile sağlanmaya çalışılmıştır (Tyler, 1969). Ünite anlayışının uygulanması ile farklı kaynaklardan yararlanan sosyal bilgiler öğretim programının nasıl tasarlanacağı konusu gündeme gelmiş; disiplinlerarası yaklaşım, konu alanı yaklaşımı ve çokdisiplinli yaklaşım (Banks ve Banks, 1999; Manson ve diğerleri, 1971; Michaelis ve Garcia, 1996; Jacobs, 1989; Ornstein ve Hunkins, 2018; Savage ve Armstrong, 1996) ön plana çıkmıştır. Daha sonra programlar uygulanmaya başlanmış fakat kademeler, üniteler ve disiplinler arasında bütünlük sağlanamamıştır (Alleman ve Brophy, 1993; Michaelis ve Garcia, 1996). Bu problemin çözümlenmesi için 1994’te Amerikan Ulusal Sosyal Bilimler Konseyi (NCSS) “öğrenme alanları” kavramını geliştirmiş, disiplinlerin belirli temalar etrafında yapılandırılması ve bütüncül bir bakış açısı geliştirilmesi için uluslararası standartlar oluşturmuştur (Ata, 2009; Kan, 2010). Bugün Türkiye’de uygulanan sosyal bilgiler dersi öğretim programı da bahsedilen “öğrenme alanları” yaklaşımıyla hazırlanmış, “...birbiri ile ilişkili bilgi, beceri ve değerlerin bir bütün olarak görülebildiği, öğrenmeyi organize eden disiplinlerarası bir yapı” olarak ifade edilmiştir (MEB, 2018a, s. 11).

Disiplinlerarası öğretim programı oluşturmanın zor olması -özellikle de bütünlük amaçlarken zaman zaman tarih ve coğrafya gibi disiplinlerin ön plana çıkması- program tasarımında çeşitli problemler ortaya çıkmaktadır. Örneğin; programda bütüncül anlayışın olmaması, disiplinlerarası ilişkilendirmelerin yetersiz olması, bazı disiplinlere ait kazanımların sayıca üstün olması, programın karışıklıktan kurtarılamaması, bilgi aktarımının yoğun olması, denge ilkesinin sağlanamaması gibi problemler sosyal bilgiler ile ilgili temel kaygıları yansıtmaktadır (Alleman ve Brophy, 1993; Ata, 2009; Çatak, 2015; Çoban ve Akşit, 2018; Kaymakçı, 2012; Keçe ve Merey, 2012; Ocak ve Karakuyu, 2021; Taş ve Kiroğlu, 2018; Turan, 2019). Bu durumda sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının, bir programın taşınması gereken temel tasarım ilkeleri açısından ayrıntılı olarak incelenmesi; kademeler, üniteler ve disiplinler arasında amaçlandığı gibi bir bütünlük oluşturulup oluşturulmadığının ortaya koyulması önemli görünmektedir.

Kaynaşıklık, aynı ve farklı sınıf düzeylerinde kapsamın genişlemesi, sarmal bir yapı ortaya koyması ve farklı eğitim deneyimleri arasındaki geçiş olarak tanımlanmaktadır (Abbott, 2005; Alexson ve Kemnitz, 2003; Byrnes, 1990; Hough, 1989). Diğer bir ifadeyle kaynaşıklık, bir programın dikey ve yatay olarak ilişkili olma durumu olarak açıklanmaktadır (Ornstein ve Hunkins, 2018). Yatay kaynaşıklık, aynı sınıf düzeyindeki kazanımların, hedeflerin ya da konuların farklı derslerle ve disiplinlerle bütünlüştürülerek sunulmasıdır (Byrnes, 1990; DeMott, 1999; Lange, 1988; Ornstein ve Hunkins, 2018). Dikey kaynaşıklık ise bir sınıf düzeyinden diğerine geçişte içeriğin aşamalı ve sürekli (tekrarlı) kılınması; zorluk derecesinin artarak devamlılığın sağlanması olarak ifade edilmektedir (Abbott, 2005; Hewitt, 2006; Ornstein ve Hunkins, 2018). Süreklilik, öğrenme-öğretme sürecinde kazandırılan becerilerin bir sonraki süreçte tekrar kullanılması (Özçelik, 2014) ya da tekrar edilmesidir (Ornstein ve Hunkins, 2018). Aşamalılık ise, iki öğrenme ürününden birinin diğerinin öğrenilmesini kolaylaştırması anlamına gelir (Özçelik, 2014). Ornstein ve Hunkins (2018),

sosyal bilgiler dersinde geniş alan ya da disiplinlerarası yapının sağlanması için öğretim programlarında yatay ve dikey olarak kaynaşıklık gerektiğini vurgulamıştır. Benzer şekilde Herbart, kaynaşıklığın olmaması durumunda öğrenmenin soyut ve tek düze kalacağını ifade etmiştir (Akt. Pinar ve diğerleri, 2004). Tüm açıklamalar dikkate alındığında sosyal bilgiler gibi disiplinlerarası bir dersin programında yatay ve dikey kaynaşıklığın olmasının, öğrenci öğrenmelerinde başarılı ve kalıcı sonuçlara temel teşkil etmesi bakımından oldukça önemli olduğu görülmektedir. Alanyazındaki sosyal bilgiler öğretim programlarına ilişkin uluslararası çalışmaların, sosyal bilgilerin politik, felsefi ve sosyal temellerine odaklandığı (Adeyemi ve Onigiobi, 2020; Elbih ve diğerleri, 2021; Fraenkel, 1981; Myers, 2006; Mustika ve Nurbayani, 2018; Mutch, 1998; Orłowski, 2014; Pass, 2007; Rosenberg, 2020; Schmeichel, 2011; Tambiyi ve diğerleri, 2021; Thornton, 2003) görülmektedir. Öte yandan kitap incelemeleri, öğretmen-öğrenci görüşleri ve sosyal bilgiler öğretimi (Bolinger ve Warren, 2007; Chiodo ve Byford, 2004; Georgiou ve Hadjichambis, 2021; Haulle ve Kabelege, 2021; Lee, 2002; O'Brien ve Smith, 2011) ile ilgili çalışmalar da ön plana çıkmaktadır. Fakat sosyal bilgiler öğretim programlarını kaynaşıklık açısından inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Örneğin; Barr (2000), Yeni Zelanda'da geliştirilen sosyal bilgiler programını değerlendirdiği çalışmasında kazanımların gerçek yaşam problemlerini yansıtması gerektiğini belirtmiş, değer ve kazanım ilişkisinin önemini vurgulayarak, beceri ve değerlerin bir liste olarak sunulmasını eleştirmiştir. Mensah (2020) da, sosyal bilgilerin kapsamına değinmiş; beceri, değer ve disiplinlerin temalar çerçevesinde kesiştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Genel olarak alanyazındaki çalışmalar sosyal bilgilerde içerik ve öğretim yaklaşımları temalarında yoğunlaşmaktadır.

Türkiye'de yapılan çalışmalar incelendiğinde, sosyal bilgiler programını hedefleri, içeriği, öğretim yöntemleri ve değerlendirme boyutları altında ayrı ayrı ele alan pek çok çalışmaya rastlanmıştır. Örneğin; Akpınar ve Kaymakçı'nın (2012) sosyal bilgiler programının genel amaçlarını ele aldıkları çalışmada, 2005 programında en fazla öne çıkan temanın vatandaşlık olduğu; hedeflerin kısa, sade, anlaşılır, evrensel tarih odaklı ve eş zamanlı bakış açısıyla yazıldığı belirtilmiştir. Taş ve Kiroğlu (2018) öğretmen görüşlerini alarak benzer sonuçları elde etmiş, fakat hedeflerin Türk Milli Eğitimi'nin genel ve özel amaçları ile uyumlu olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Öztürk ve Kafadar (2020), programda yer alan kazanımların sayı olarak sınırlı olmasını, bazı kazanımlarda açıklama mevcutken bazılarında yer almamasını eleştirmiş; Çoban ve Akşit (2018) ise kazanım sayısının azaltılmasına rağmen yoğunluğunda bir değişme olmadığını, önceki programda yer alan kazanımların 2017 programına kazanım açıklaması olarak yerleştirildiğini belirtmiştir. Dersin içeriğine ilişkin çalışmalar, ders saatine göre içeriğin yoğun olması, içerik ve yaklaşım arasında tutarsızlık olması, öğrencilerin gelişim düzeyleri ile içerik uyumunun dengeli olmaması, bazı disiplinlere yer verilmemesi ve Atatürkçülük ile ilgili konuların azaltılması gibi eksiklikleri ortaya koymuştur (Çetin ve Aydemir, 2018; Çoban ve Akşit, 2018; Kalaycı ve Baysal, 2020; Ocak ve Karakuyu, 2021; Oğuz Haçat ve Demir, 2018; Taş ve Kiroğlu, 2018; Turan, 2019). Programın öğretim süreci ve değerlendirme boyutuna ilişkin çalışmaların ise genellikle öğretmen görüşleri alınarak yapıldığı görülmektedir (Çelikkaya ve Kuş, 2009; Göksu, 2020; Yaylak, 2020; Yılmaz ve Kaya, 2011).

Öte yandan çeşitli derslerin (İngilizce, Bilişim Teknolojileri, Matematik) öğretim programlarının program tasarım ilkelerine uygunluğu açısından yapılan bazı çalışmalar olsa da (Canlier ve Bümen, 2018; Geçitli ve Bümen, 2020; Yazıcılar ve Bümen, 2017; Yücel ve diğerleri, 2017), kaynaşıklığa ilişkin tek analiz İngilizce dersine aittir (Baysal, Yedigöz Kara ve Bümen, 2022). Bu durumda sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında kaynaşıklığa ilişkin herhangi bir çalışma olmadığı söylenebilir. Oysa öğretim programlarında kaynaşıklık incelemeleri; oluşan dengesizliklerin veya tutarsızlıkların tespit edilmesini, öğrencilerin bütüncül bir şekilde gelişebilmesi için dersler arasında ilişki kurmayı ve öğrenmelerin transferini sağlamayı kolaylaştırmak bakımından önemli bir bilgi tabanı sunmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, 2018 yılında yayımlanan ilkökul ve ortaokul sosyal bilgiler dersi öğretim programlarını kaynaşıklık açısından analiz ederek, program geliştirme ve öğretim süreçlerine katkı sağlayabilecek bulgulara ulaşmaktır. Bu amaç doğrultusunda, aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Sosyal bilgiler dersi öğretim programları yatay kaynaşıklık açısından, ilkökul ve ortaokul düzeyinde nasıldır?

2. Sosyal bilgiler dersi öğretim programları dikey kaynaşıklık açısından, ilkokul ve ortaokul düzeyinde nasıldır?
3. Sosyal bilgiler dersi öğretim programları, dördüncü sınıftan yedinci sınıfa doğru gidildiğinde (okul kademelerine göre) dikey kaynaşıklık açısından ne durumdadır?

Öğretim programları hazırlanırken yatay ve dikey kaynaşıklığın dikkate alınmasının, öğretimi soyut ve tekdüze olmaktan kurtaracağı, disiplinlerarası yapıyı güçlendireceği ve programın öğeleri arasındaki ilişkiyi besleyeceği ifade edilmektedir (Lord ve Isabelli, 2014; Ornstein ve Hunkins, 2018; Pinar ve diğerleri, 2004). Çokdisiplinli ve disiplinlerarası yapısı sebebiyle nasıl kurgulanması gerektiği hâlâ tartışılan; milli bilince sahip, doğal çevreye duyarlı, evrensel değerleri benimseyen, demokratik ve laik vatandaş yetiştirme gibi yüksek amaçlara sahip sosyal bilgiler öğretim programı için kaynaşıklığın ortaya konması önemli görülmektedir. Ayrıca alanyazın incelendiğinde, Türkiye’de 2018 yılında yürürlüğe giren sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında kaynaşıklığa ilişkin herhangi bir analize rastlanmamıştır. Bu bağlamda çalışmanın, sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında kaynaşıklık ile ilgili aksaklıkların ortaya koyulması ve ortadan kaldırılmasına yönelik öneriler sunulması açısından katkı getirmesi beklenmektedir.

Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Dokümanlar nitel araştırmalarda bir olguyu, olayı ya da programı anlamlandırmak için tercih edilen önemli veri kaynaklarıdır (Stake, 1995; Yıldırım ve Şimşek, 2016; Yin, 1994). Çalışmada izlenen adımlarda, doküman analizi sürecinde önerilen işlemler dikkate alınmıştır (Foster, 1995, Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016):

1. **Dokümanlara ulaşma:** Çalışmada temel kaynak olarak 2018 yılında uygulanmaya başlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (4, 5, 6 ve 7. Sınıflar) kullanılmıştır. İlgili dokümana Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Öğretim Programları İzleme ve Değerlendirme Sistemi üzerinden erişim sağlanmıştır (<https://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>). Benzer şekilde analizler sırasında kullanılan Türkçe, Matematik, İngilizce, Fen Bilimleri gibi diğer derslere ait tüm öğretim programlarına da aynı adres üzerinden ulaşılmıştır.
2. **Dokümanların orijinalliğini kontrol etme:** Çalışmada kullanılan tüm öğretim programlarına MEB’in resmi web sitesi kullanılarak ulaşıldığı için dokümanların orijinal oldukları kabul edilmiştir.
3. **Dokümanları anlama:** SBDÖP’nin analizine başlanmadan önce bütüncül bir çerçeve oluşturmak için program sistematik olarak incelenmiş, analiz sürecinde kullanılan diğer derslerin öğretim programları ile karşılaştırmalı olarak okunmuştur.
4. **Veriyi analiz etme:** Verilerin analizinde Baysal, Yedigöz-Kara ve Bümen (2022) tarafından İngilizce öğretim programlarının kaynaşıklık durumunu belirlemeye yönelik olarak oluşturulan, “İngilizce Öğretim Programlarında Kaynaşıklığı Belirlemeye Yönelik Kılavuz Sorular”dan yararlanılmıştır. Toplam 19 maddeden oluşan kılavuz soruların ilk dört maddesi yatay kaynaşıklığı, 15 maddesi ise dikey kaynaşıklığı belirlemeye yöneliktir. İngilizce ve Sosyal Bilgiler derslerinin yapıları birbirinden farklı olduğu için, Sosyal Bilgiler dersinin kendine özgülüğünü yansıtmak ve yapılacak analizin geçerliğini artırmak adına kılavuz sorularda eklemeler ve çıkarmalar yapılmıştır. Örneğin; yatay kaynaşıklıkta yer alan “Öğretim programında İngilizce, iletişimsel bağlam içerisinde sunulmuş mudur? Ne gibi iletişimsel bağlam örnekleri/önerileri mevcuttur?” ve “Öğretim programında hedef dile ait kültürel farkındalık amaçlanmakta mıdır? Hangi kültürel öğeler, nasıl yer almıştır?” soruları, İngilizce öğretimine özgü olması gerekçesiyle çıkarılmıştır. Sosyal Bilgiler dersine yönelik kılavuz sorular oluşturulması amacıyla “interdisciplinary curriculum development, curriculum articulation, social studies curriculum” gibi anahtar kelimelerle alanyazın taraması yapılmıştır. Erişilen çalışmalar taramayı “thematic strands” anahtar kelimesine yönlendirmiştir. İncelenen çalışmalarda, Sosyal Bilgiler dersi programlarının disiplinlerarası olması gerektiğinin vurgulandığı görülmüştür (Banks ve Banks, 1999; Ornstein ve Hunkins, 2018). Ayrıca SBDÖP’de yer alan “*Öğrenme alanı, birbiri ile ilişkili bilgi, beceri ve değerlerin bir bütün olarak görülebildiği,*

öğrenmeyi organize eden disiplinlerarası bir yapıdır” şeklindeki ifade de (MEB, 2018, s.11) kılavuz sorulara programın disiplinlerarası yapısının analizi için bir madde eklenmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda kılavuz soruların yatay kaynaşıklık boyutuna programın disiplinlerarası yapısının anlaşılması için “Aynı sınıf düzeyinde yer alan öğrenme alanları disiplinlerarası özellik göstermiş midir?” sorusu eklenmiştir. Ayrıca orijinal kılavuz sorularında yer alan “Farklı sınıf düzeylerindeki kazanımlar/hedefler birbirleri ile ilişkilendirilebilmekte midir?” maddesine paralel olarak “Aynı sınıf düzeyindeki diğer derslerin öğretim programları ile ilişkilendirilebilecek temalar/öğrenme alanları, açık bir şekilde ifade edilmiş midir?” maddesi eklenmiştir. Öte yandan yararlanılan kılavuz sorularındaki dikey kaynaşıklığa ilişkin “Program kademeler arasında (ilkokul, ortaokul ve lise) iletişimsel yaklaşımın sürekliliğini sağlamakta mıdır?”, “Her bir okul kademesi sonunda (ilkokul, ortaokul ve lise) hedeflenen dil yeterlilik seviyesi (A1, A2, B1 vb.) bir sonraki okul seviyesiyle uyumlu mudur?” ve “Her bir okul seviyesi sonunda (ilkokul, ortaokul ve lise) hedeflenen dil yeterlilik seviyesinin (A1, A2, B1 vb.) ölçülmesi hakkında yeterli bilgi ve yönlendirme mevcut mudur?” maddeleri İngilizce öğretim programı ile ilişkili olma gerekçesi ile çıkartılmıştır. Son olarak kademeler arası dikey kaynaşıklık sorularına “Program, ilkokuldan ortaokula geçişte birbiri ile ilişkili kavram, beceri ve değerleri sunmuş mudur?” maddesi eklenmiştir. Oluşturulan nihai form, Eğitim Programları ve Öğretim (n=2) ve Sosyal Bilgiler Eğitimi alanlarında (n=1) öğretim üyesi olarak görev yapan uzmanlara e-posta yoluyla gönderilerek görüşleri alınmıştır. Bu aşamada sürekliliğe ait sorularda geçen “Farklı sınıf düzeylerinde sürekliliği sağlamak için çeşitli öğretim/öğrenme etkinlikleri önerilmiş midir?” ve “Farklı sınıf düzeylerinde sürekliliği sağlamak için kazanım, beceri ve değer ölçümüne uygun çeşitli ölçme-değerlendirme yöntemleri sunulmuş mudur?” sorularında değişikliğe gidilmiş; “öğrenme-öğretme etkinlikleri” ve “ölçme-değerlendirme teknikleri” ifadeleri yerine “yaklaşımları” ifadesi kullanılmıştır. Yapılan çeşitli düzeltmeler doğrultusunda, “Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Kaynaşıklığı Belirlemeye Yönelik Kılavuz Sorular” son halini almıştır (bkz. EK 1).

- 5. Veriyi kullanma:** Çalışmada kullanılan dokümanlar (resmi öğretim programları) kamuya açıktır ve elde edilmesinde kişi ya da kurumlara zarar verilmesi söz konusu değildir. Bu bağlamda dokümanlar etik ilkeleri zedelemeyecek şekilde elde edilmiş ve kullanılmıştır. Başka bir deyişle, elde edilen veriler kişiler ya da kurumlardan bağımsız olup, bilimsel araştırmalarda temele alınan etik kurallar göz önünde bulundurularak raporlaştırılmıştır.

İnandırıcılık ve Teyit Edilebilirlik

Çalışmada inandırıcılık, aktarılabirlik, tutarlık ve teyit edilebilirliği sağlamak adına, araştırma sorularından elde edilen veriler sürekli ve karşılıklı olarak yorumlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Çalışmadaki bazı ham veriler eklerde sunularak ve bulgulara kanıtlar gösterilerek onaylanırlığa hizmet edilmiş (Guba ve Lincoln, 1981; Miles ve Huberman, 1994), araştırmacıların özellikleri açıkça ifade edilerek olası yanlışlıklar belirtilmiş (Patton, 2014), Türkçe, Matematik, Görsel Sanatlar gibi diğer derslerin öğretim programları (birbirine yakın veri kaynakları) analize dâhil edilerek tutarlık sağlanmaya çalışılmış (Creswell, 2016) ve veri toplama ile analiz süreci ayrıntılı tanımlanarak (LeCompte ve Goetz, 1982) inandırıcılık ve teyit edilebilirlik artırılmaya çalışılmıştır. Belirtilen önlemlerin yanı sıra kılavuz sorular hakkında ilgili uzmanlardan görüş alınmış, veriler ayrıntılı betimlenmeye çalışılmış, doğrudan alıntılara sıkça yer verilmiş ve dokümanların orijinal olmasına özen gösterilerek araştırmacıların yorumlarından etkilenmemesi sağlanmıştır (Cohen ve diğerleri, 2007; Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Araştırmacıların Rolü

Birinci yazar, beş yıllık deneyime sahip Sosyal Bilgiler öğretmeni olup, çalışmada incelenen SBDÖP’yi uygulamıştır. İkinci yazarın ise altı yıl özel okulda program geliştirme uzmanlığının ardından, Eğitim Programları ve Öğretim alanında 21 yıldır akademisyen olarak görev yapması nedeniyle öğretim programlarının analizine ilişkin yayınları bulunmaktadır. Her iki yazarın söz konusu deneyimleri, SBDÖP’de kaynaşıklığın belirlenmesi için temel bilgi ve becerilerin kullanılmasını, verilerin sınıflandırılması, karşılaştırılması ve çözümlenmesini, bulguların yorumlanmasını kolaylaştırmak bakımından önemli bir

etkiye sahip olmuştur.

Bulgular

SBDÖP’de Yatay Kaynaşıklık

Çalışmanın birinci araştırma sorusu kapsamında SBDÖP yatay kaynaşıklık açısından incelenmiştir. Bulgular sunulurken analize temel teşkil eden kılavuz sorulardaki sıra gözetilmiştir. SBDÖP’de öğrenme alanlarının disiplinlerarası yaklaşıma uygun hazırlanmış olduğuna dair aşağıda belirtilen ifade yer almaktadır:

Sosyal Bilgiler öğrenme alanlarında; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlerle insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konuları bütünleştirilmiş olarak ele alınmaktadır. Konular tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık diye ayrı ayrı değil, disiplinlerarası yaklaşımla işlenmelidir (MEB, 2018a, s. 10)

Bu ifade doğrultusunda SBDÖP’de yer alan kazanımlar, ilgili ifadede belirtilen disiplinler kapsamında incelenmiş; programda yer almamasına rağmen arkeoloji, etnografya, bilim ve teknoloji, çevre bilimi, insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi disiplinlerini içeren kazanımlar olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle SBDÖP’de ifade edilen ve edilmeyen tüm disiplinler gözetilerek, “Aynı sınıf düzeyinde öğrenme alanları disiplinlerarası özellik göstermiş midir?” sorusuna yanıt aranmıştır. Tarih, coğrafya, hukuk, sosyoloji gibi disiplinlerin her bir öğrenme alanında bütünleştirilme durumuna ilişkin bulgular Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. SBDÖP’de Öğrenme Alanlarının Disiplinlerarası Yapısına İlişkin Örnekler

	Birey ve Toplum	Kültür ve Miras	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Bilim, Teknoloji ve Toplum	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Etkin Vatandaşlık	Küresel Bağlantılar
4. Sınıf	Tarih Sosyoloji Psikoloji İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi	Tarih İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Etnografya	Coğrafya	Tarih Bilim ve Teknoloji Çevre Bilimi	Ekonomi Çevre Bilimi İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi	Ekonomi Sosyoloji Bilim ve teknoloji İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi	Sosyoloji Siyaset Bilimi Coğrafya Etnografya
5. Sınıf	İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Hukuk	Tarih Sosyoloji Arkeoloji Etnografya Antropoloji	Coğrafya Sosyoloji Çevre Bilimi	Bilim ve teknoloji Tarih	Ekonomi Sosyoloji İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi	İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Siyaset Bilimi Sosyoloji Hukuk	Ekonomi Coğrafya Etnografya
6. Sınıf	İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Sosyoloji	Tarih Antropoloji Sosyoloji Ekonomi Coğrafya	Coğrafya Sosyoloji Hukuk	Sosyoloji Bilim ve teknoloji	Ekonomi Çevre Bilimi Coğrafya İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi	İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Hukuk Siyaset Bilimi	Sosyoloji Siyaset Bilimi Ekonomi Coğrafya Felsefe
7. Sınıf	Psikoloji Sosyoloji İletişim İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi	Tarih Siyaset Bilimi Sosyoloji Etnografya	Coğrafya İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Sosyoloji	Bilim ve Teknoloji Tarih Felsefe	Ekonomi Sosyoloji Bilim ve teknoloji İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi	İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Tarih Sosyoloji Felsefe	Siyaset Bilimi Ekonomi Sosyoloji Çevre Bilimi

Tablo 1’de görüldüğü gibi, her bir öğrenme alanında öne çıkan disiplin farklıdır. Bu disiplinler, aynı sınıf düzeyindeki diğer öğrenme alanlarıyla da harmanlanmaya çalışılmıştır. Ancak felsefe, hukuk, sanat, arkeoloji, siyaset bilimi, çevre bilimi, antropoloji gibi disiplinlerin programla yeterli düzeyde bütünleştirilemediği, geri planda bırakıldığı ortaya çıkmıştır. Bu durumda SBDÖP’nin aynı sınıf düzeyindeki öğrenme alanlarının kısmen disiplinlerarası özellik gösterdiği söylenebilir.

Sosyal Bilgiler dersinin disiplinlerarası yapıya sahip olması gerekçesiyle hem ders içi hem de dersler arası ilişkilendirmeler ön plana çıkmaktadır. Bu ilişki yatay kaynaşıklık açısından incelenmiş, “Aynı sınıf düzeyindeki diğer derslerin öğretim programları ile ilişkilendirilebilecek kazanımlar/hedefler açık bir şekilde ifade edilmiş midir?” sorusuna yönelik kanıt aranmıştır. SBDÖP’nin ilişkili olduğu dersler ve bu ilişkilendirmeye örnek kazanımlar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. SBDÖP ile Diğer Derslerin Kazanımları/Hedefleri Arasındaki İlişkilendirme Örnekleri

İlişkili Dersler	İlişkili Kazanımlar	SBDÖP’de İlişkili Kazanımlar *
Fen Bilimleri	F.4.6.1.1. Kaynakların kullanımında tasarruflu davranmaya özen gösterir (MEB, 2018c, s. 24). F.7.1.1.5.b. “Batılı gök bilimciler ve Türk İslam gök bilimcilerinin katkılarına değinilir.” (MEB, 2018c, s. 39).	SB.4.5.5. Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır (MEB, 2018a, s. 16). SB.7.4.2. Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır (MEB, 2018a, s. 24).
Din kültürü ve Ahlak Bilgisi	6.4.1. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) davetinin Mekke Dönemini değerlendirir. 6.4.2. Medine’ye hicretin sebep ve sonuçlarını irdeler. 6.4.3. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) davetinin Medine Dönemini değerlendirir (MEB, 2018d, s. 28).	SB.6.2.2. İslamiyet’in ortaya çıkışını ve beraberinde getirdiği değişimleri yorumlar (MEB, 2018a, s. 20).
Bilişim Teknolojileri ve Yazılım	BT.5.2.1.1. Etik ve bilişim etiği ile ilgili temel kavramları açıklar (MEB, 2018e, s. 12). BT.6.2.1.4. Telif hakkı kavramını ve önemini araştırır (MEB, 2018e, s. 16).	SB.5.4.5. Yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır (MEB, 2018a, s. 18). SB.6.4.4. Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur (MEB, 2018a, s. 21).
Görsel Sanatlar	G.4.2.3. Farklı kültürlerde yapılmış sanat eserlerinin genel özelliklerini karşılaştırır (MEB, 2018f, s. 22).	SB.4.2.2. Ailesi ve çevresindeki millî kültürü yansıtan öğeleri araştırarak örnekler verir (MEB, 2018a, s. 14).
Matematik	M.4.4.1.4. Sütun grafiği, tablo ve diğer grafiklerle gösterilen bilgileri kullanarak günlük hayatla ilgili problemler çözer (MEB, 2018g, s. 50).	SB.4.3.4. Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek bulgularını resimli grafiklere aktarır (MEB, 2018a, s. 15).
Türkçe	T.4.3.36. Bilgi kaynaklarının güvenilirliğini sorgular (MEB, 2019a, s. 32).	SB.4.2.1. Sözlü, yazılı, görsel kaynaklar ve nesnelere dayanarak aile tarihi çalışması yapar (MEB, 2018a, s. 14).
İngilizce	E7.9.W1. Students will be able to write short, simple messages about environment. (MEB, 2018h, s. 80) E6.10.W1. Students will be able to write simple pieces about concepts related to democracy (MEB, 2018h, s. 70).	SB.7.7.4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir (MEB, 2018a, s. 25). SB.6.6.1. Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır (MEB, 2018a, s. 22).

* Öğretim programlarında yer alan kazanımlar; ders isimlerini, sınıf düzeylerini, öğrenme alanlarını/becerilerini ve sıra numarasını gösterecek şekilde MEB tarafından kodlanmıştır. Örneğin; SB.4.5.5 kodu; Sosyal Bilgiler dersi, dördüncü sınıf beşinci öğrenme alanı ve beşinci kazanım olduğunu göstermektedir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi SBDÖP ile Fen Bilimleri, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Matematik arasında daha yoğun olmakla birlikte Türkçe, İngilizce, Görsel Sanatlar vb. derslerin öğretim programları arasında kısmi ilişkiler tespit edilmiştir. Ancak bu ilişkilendirmeler öğretim programlarında açık bir şekilde belirtilmemiş, programlar arası ilişkiler yapılan kapsamlı analizler neticesinde ortaya çıkarılmıştır. Dolayısıyla aynı sınıf düzeyindeki diğer derslerin öğretim programları ile ilişkilendirilebilecek kazanımlar/hedeflere açık bir şekilde yer verildiğini söylemek mümkün görünmemektedir.

Kaynaşıklığın yatay boyutunda incelenen bir diğer olgu SBDÖP’de yer alan öğrenme alanları ile Türkçe, Matematik, Bilişim Teknolojileri ve Yazılım, Fen Bilimleri, Görsel Sanatlar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ile İngilizce dersleri öğretim programlarında yer alan temalar/üniteler arasındaki ilişkidir. SBDÖP ve diğer dersler arasındaki bu ilişkinin incelenmesi için “Aynı sınıf düzeyindeki diğer derslerin öğretim programları ile ilişkilendirilebilecek temalar/üniteler/öğrenme alanları, açık bir şekilde ifade edilmiş midir?” sorusuna yanıt aranmış, yapılan analiz sonucunda Matematik dersi haricindeki tüm zorunlu derslerin temaları/üniteleri arasında kısmi ilişkiler tespit edilmiştir. Belirtilen ilişkiler Tablo 3’te örneklerle sunulmuştur.

Tablo 3. SBDÖP ile Diğer Derslerin Temaları/Üniteleri Arasındaki İlişkilendirme Örnekleri

İlişkili Dersler	İlişkili Temalar/Üniteler	SBDÖP’de İlişkili Öğrenme Alanları
Fen Bilimleri	F.4.6. İnsan ve Çevre / Canlılar ve Yaşam “Bu ünite öğrencilerin yaşam için gerekli kaynakları, kaynakların tasarruflu kullanımına yönelik bilgi ve becerileri kazanmaları amaçlanmaktadır” (MEB, 2018c, s. 24).	SB.4.5. Üretim, Dağıtım ve Tüketim “Bu öğrenme alanı işlenirken sorumluluk ve tasarruf gibi değerlerle öz denetim, karar verme ve finansal okuryazarlık gibi becerilerin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır.” (MEB, 2018a, s. 15).
Fen Bilimleri	F.5.6. İnsan ve Çevre / Canlılar ve Yaşam “Bu ünite öğrencilerin; çevre sorunlarının neden ve sonuçlarını sorgulayabilmeleri, ...insan faaliyetleri sonucu oluşan çevre sorunlarına karşı duyarlılık ve bu sorunların çözümüne yönelik bilgi ve beceriler kazanmaları amaçlanmaktadır.” (MEB, 2018c, s. 29).	SB.5.3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler “Bu öğrenme alanı işlenirken doğal çevreye duyarlılık ve dayanışma gibi değerlerle harita okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı ve gözlem gibi becerilerin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır” (MEB, 2018a, s. 17).
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	6.4. Hz. Muhammed’in Hayatı “Bu ünite sırasıyla; “Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Daveti: Mekke Dönemi”, “Hicret”, “Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Daveti: Medine Dönemi”, ...konularına yer verilir.” (MEB, 2018d, s. 28)	SB.6.2. Kültür ve Miras (MEB, 2018a, s. 20).
Bilişim Teknolojileri ve Yazılım	BT.5.2. Etik ve Güvenlik “Etik kurallara uyulmaması durumunda karşılaşılacak durumlara yönelik örnekler üzerinde durularak adil kullanım ilkelerinden bahsedilir. Öğrenciler paylaştıkları bilgilerin niteliği konusunda sorumlu davranmaya teşvik edilir.” (MEB, 2018e, s. 12). BT.6.5. Problem Çözme ve Programlama (MEB, 2018e, s. 18).	SB.5.4. Bilim, Teknoloji ve Toplum “Bu öğrenme alanı işlenirken dürüstlük, çalışkanlık ve bilim etiği gibi değerlerle öz denetim ve dijital okuryazarlık gibi becerilerin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır.” (MEB, 2018a, s. 18). SB.6.4. Bilim, Teknoloji ve Toplum “Bu öğrenme alanı işlenirken bilimsellik değeriyle yenilikçilik ve araştırma gibi becerilerin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmalıdır.” (MEB, 2018a, s. 21).
Görsel Sanatlar	G.4.2. Kültür ve Miras “En az iki kültüre ait tarihî yapılarıdaki kubbe, kemer, pencere, kapı, mekân içi süsleme vb. yapı unsurları arasındaki farklılıklara dikkat çekilir.” (MEB, 2018f, s. 22).	SB.4.2. Kültür ve Miras “Yakın çevresinde yer alan bir müze, cami, türbe, köprü, medrese, kervansaray gibi tarihî bir mekân gezisi ya da sözlü tarih veya yerel tarih çalışmaları yapılır” (MEB, 2018a, s. 14).
Türkçe	Milli Kültürümüz (Tema) “aile, bayrak, büyüklerimiz, dinî bayramlar, gelenekler, geleneksel sporlar, insan ilişkileri, kültürel miras, mekânlar, millî bayramlar, şehirlerimiz, sıra, tarihî mekânlar, tarihî şahsiyetler, tarihî eserlerimiz, Türkçe, vakıf kültürü, vatan, yurdumuz vb.” Milli Mücadele ve Atatürk (Tema) “15 Temmuz, Atatürk, Çanakkale, cesaret, Cumhuriyet, fedakârlık, gazilik, İstiklâl Marşı, kahramanlık, Kut’ül Amare, millî egemenlik, millî irade, millî kimlik, millî mücadele, Sankamış Harekâtı, şehitlik, vatanseverlik vb.” (MEB, 2019a, s. 15).	SB.4.1. Birey ve Toplum (MEB, 2018a, s. 14). SB.4.2. Kültür ve Miras (MEB, 2018a, s. 14). SB.4.6. Etkin Vatandaşlık (MEB, 2018a, s. 16). SB.5.2. Kültür ve Miras (MEB, 2018a, s. 17). SB.5.6. Etkin Vatandaşlık (MEB, 2018a, s. 19). SB.6.1. Birey ve Toplum (MEB, 2018a, s. 20). SB.7.2. Kültür ve Miras (MEB, 2018a, s. 23). SB.7.4. Bilim, Teknoloji ve Toplum (MEB, 2018a, s. 24). SB.7.6. Etkin Vatandaşlık (MEB, 2018a, s. 25).
İngilizce	4. Sınıf 2. Tema: Nationality (MEB, 2018h, s. 40) 6. Sınıf 6. Tema: Occupations (MEB, 2018h, s. 66) 6. Sınıf 10. Tema: Democracy (MEB, 2018h, s. 70)	SB.4.7. Küresel Bağlantılar (MEB, 2018a, s. 16). SB.6.5. Üretim, Dağıtım ve Tüketim (MEB, 2018a, s. 21). SB.6.6. Etkin Vatandaşlık (MEB, 2018a, s. 22).

Yatay kaynaşıklık kapsamında incelenen son yapı, SBDÖP’nin diğer derslerle bütünleştirilmesidir. Bu bütünleştirmenin var olup olmadığını tespit etmek için “Program, diğer derslerin öğretim programları ile bütünleştirilmiş midir? Bütünleştirme nasıl gerçekleştirilmiştir?” sorusuna yanıt aranmıştır. Yapılan incelemelere göre, SBDÖP’nin Türkçe, Matematik, İngilizce, Bilişim Teknolojileri ve Yazılım, Fen Bilimleri, Görsel Sanatlar, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi gibi zorunlu derslerin öğretim programlarıyla bütünleştirilmediği saptanmıştır. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin ise SBDÖP ile bütünleştirilmiş tek ders olduğu görülmektedir. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersi öğretim programının “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın ilgili konuları ile ilişki kurulmalıdır” ifadesinde

belirtildiği gibi (MEB 2018b, s.9), iki dersin öğretim programları özel amaçlar, değerler ve kazanımlar çerçevesinde bütünleşik yapıdadır. Fakat İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin sadece 4. sınıf seviyesinde verilen bir ders olması sebebiyle, SBDÖP'nin sadece 4. sınıf düzeyinde bütünleştirildiği görülmektedir. Sosyal Bilgiler ile İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi dersi öğretim programlarının bütünleşik yapısına ilişkin örnekler Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. SBDÖP ile İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programının Bütünleşik Yapısına İlişkin Örnekler

	Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Öğretim Programı	İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi 4. Sınıf Öğretim Programı
Özel Amaçlar	1. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri, 3. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri, 14. Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri, 17. Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri (MEB, 2018a, s. 8).	Cumhuriyet ve değerlerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanındaki gelişmelere katkısını bilen bireyler yetiştirme, Hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi için sorumluluk üstlenen, Aktif yurttaşlığı benimseyen ve buna uygun davranan, İnsani değerleri benimseyen, Ortak yaşama ilişkin sorunların çözümünde uzlaşmayı arayan, (MEB, 2018b, s. 8).
Kazanımlar	SB.4.1.3. Bireysel ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini tanıyarak (MEB, 2018a, s. 14). SB.4.1.4. Kendisini farklı özelliklere sahip diğer bireylerin yerine koyarak (MEB, 2018a, s. 14). SB.4.1.5. Diğer bireylerin farklı özelliklerini saygıyla karşılayarak (MEB, 2018a, s. 14). SB.4.6.1. Çocuk olarak sahip olduğu haklara örnekler verir (MEB, 2018a, s. 16). SB.4.6.4. Ülkesinin bağımsızlığı ile bireysel özgürlüğü arasındaki ilişkiyi açıklar (MEB, 2018a, s. 16).	Y.4.3.1. İnsanların farklılıklarına saygı gösterir (MEB, 2018b, s. 13). Y.4.1.3. Haklarına kendi yaşamından örnekler verir (MEB, 2018b, s. 12). Y.4.1.1. İnsan olmanın niteliklerini açıklar (MEB, 2018b, s. 12). Y.4.5.3. Kurallara uymanın toplumsal ahenge ve birlikte yaşamaya olan katkısını değerlendirir (MEB, 2018b, s. 15).
Değerler	Adalet, eşitlik, saygı, sevgi, özgürlük, duyarlılık, sorumluluk, aile birliğine önem verme, vatanseverlik, yardımseverlik (MEB, 2018a, s. 9).	Adalet, eşitlik, saygı, sevgi, özgürlük, duyarlılık, sorumluluk, aile birliğine önem verme, sabır, arkadaşlık, dostluk ((MEB, 2018b, s. 8).

SBDÖP'de Dikey Kaynaşıklık

Çalışmanın ikinci araştırma sorusu kapsamında SBDÖP, dikey kaynaşıklığın süreklilik, aşamalılık ve kademeler arası boyutlarında incelenmiştir. Bulgular, birinci araştırma sorusunda olduğu gibi kılavuz soruların sırası gözetilerek sunulmuştur. Dikey kaynaşıklığın süreklilik boyutunda ilk olarak "Farklı sınıf düzeylerindeki kazanımlar/hedefler birbirleri ile ilişkilendirilebilmiş midir?" sorusuna yanıt aranmıştır. Analize ilişkin örnekler Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. SBDÖP'de Farklı Sınıf Düzeylerinde, Öğrenme Alanlarındaki Kazanım/Hedef İlişkilerine Dair Örnekler

Öğrenme Alanları	4. sınıf	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf
Birey ve Toplum	SB.4.1.1. Resmî kimlik belgesini inceleyerek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur (MEB, 2018a, s. 14).	SB.5.1.1.Sosyal Bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder (MEB, 2018a, s. 17).	SB.6.1.1.Sosyal rollerin zaman içerisindeki değişimini inceler (MEB, 2018a, s. 20).	SB.7.1.1.İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgular (MEB, 2018a, s. 23).
Kültür ve Miras	SB. 4.2.4. Millî Mücadele kahramanlarının hayatlarından hareketle Millî Mücadele'nin önemini kavrar (MEB, 2018a, s. 14).	SB.5.2.1.Somut kalıntılarından yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkılarını fark eder (MEB, 2018a, s. 17).	SB.6.2.2.Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur (MEB, 2018a, s. 20).	SB.7.2.1.Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar (MEB, 2018a, s. 23).

İnsanlar, Yerler ve Çevreler	SB.4.3.1.Çevresindeki herhangi bir yerin konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur (MEB, 2018a, s. 14).	SB.5.3.1.Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar (MEB, 2018a, s. 17).	SB.6.3.1.Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar (MEB, 2018a, s. 21).	SB.7.3.1.Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur (MEB, 2018a, s. 23).
Bilim, Teknoloji ve Toplum	SB.4.4.1.Çevresindeki teknolojik ürünleri, kullanım alanlarına göre sınıflandırır (MEB, 2018a, s. 15).	SB.5.4.1.Teknoloji kullanımının sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tartışır (MEB, 2018a, s. 18).	SB.6.4.1.Sosyal bilimlerdeki çalışma ve bulgulardan hareketle sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisine örnekler verir (MEB, 2018a, s. 21).	SB.7.4.3.XV-XX. yüzyıllar arasında Avrupa’da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini analiz eder (MEB, 2018a, s. 24).
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	SB.4.5.1.İstek ve ihtiyaçlarını ayırt ederek ikisi arasında bilinçli seçimler yapar (MEB, 2018a, s. 15).	SB.5.5.1.Yaşadığı yerin ve çevresinin ekonomik faaliyetlerini analiz eder (MEB, 2018a, s. 18).	SB.6.5.1.Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirir (MEB, 2018a, s. 21).	SB.7.5.1.Üretimde ve yönetimde toprağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklar (MEB, 2018a, s. 24).
Etkin Vatandaşlık	SB.4.6.1.Çocuk olarak sahip olduğu haklara örnekler verir (MEB, 2018a, s. 16).	SB.5.6.3.Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar (MEB, 2018a, s. 19).	SB.6.6.1.Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır (MEB, 2018a, s. 22).	SB.7.6.1.Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar (MEB, 2018a, s. 25).
Küresel Bağlantılar	SB.4.7.1.Dünya üzerindeki çeşitli ülkeleri tanıtır (MEB, 2018a, s. 16).	SB.5.7.2.Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır (MEB, 2018a, s. 19).	SB.6.7.3.Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini analiz eder (MEB, 2018a, s. 22).	SB.7.7.1.Türkiye’nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler verir (MEB, 2018a, s. 25).

Yapılan incelemelere göre, “Birey ve Toplum” öğrenme alanında 4., 5. ve 6. sınıf kazanımları birey ve toplum ilişkisi üzerinde dururken, 7. sınıf kazanımlarının birey ve toplum ilişkisinin sadece iletişim boyutuna odaklandığı görülmüştür. Benzer şekilde “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında 4., 5. ve 6. sınıf kazanımları fiziki coğrafya konuları ön plana çıkarken, aynı öğrenme alanının 7. sınıf kazanımları sadece beşeri coğrafya unsurları ile ilişkilendirilmiştir. Belirtilen öğrenme alanları dışında kalan beş öğrenme alanının farklı sınıf düzeylerindeki kazanımları büyük oranda tutarlı olduğu için, program kazanımlarının sonraki sınıflarla kısmen ilişkilendirildiği söylenebilir.

SBDÖP’de “sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler” ve “yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler” anlayışlarının benimsendiği belirtilmektedir (MEB, 2018a, s.10). Barr, Barth ve Shermis (1978) tarafından oluşturulan, sosyal bilgiler öğretiminde üç yaklaşımdan biri olan “sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler”, sosyal bilgiler öğretim programlarının bilgi, beceri ve değerler açısından bütünleşmiş olması gerektiğini; mevcut değer ve becerilerin, öğrenciye sosyal bilimci bakış açısını kazandırmayı hedeflemesi gerektiğini savunur. Üç yaklaşımdan bir diğeri olan “yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler” ise etkili karar verme ve eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmasının önemini vurgular. Bu bağlamda SBDÖP’de yer alan beceri ve değerler dikey kaynaşıklığın süreklilik boyutunda incelenmiş, “Farklı sınıf düzeylerinde tekrar eden beceriler ve değerler var mıdır?” sorusuna yanıt aranmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 6 ve Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 6. SBDÖP’de Yer Alan Temel Becerilerin Farklı Sınıf Düzeylerinde Tekrar Etme Durumu

SBDÖP’te Yer Alan Temel Beceriler	Becerilerin İlişkilendirme Sayısı			
	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf
Araştırma (MEB, 2018a, s. 16, 17, 18, 19, 21, 22, 24)	1	4	3	1
Çevre okuryazarlığı (MEB, 2018a, s. 17 ,)		1		
Değişim ve sürekliliği algılama (MEB, 2018a, s. 14, 15, 24)	2			1
Dijital okuryazarlık (MEB, 2018a, s. 18)		1		
Eleştirel düşünme (MEB, 2018a, s. 20, 22)			3	
Empati (MEB, 2018a, s. 14, 16)	2			

Finansal okuryazarlık (MEB, 2018a, s. 15)	1		
Girişimcilik (MEB, 2018a, s. 18, 21)		1	1
Gözlem (MEB, 2018a, s. 17)		1	
Harita okuryazarlığı (MEB, 2018a, s. 17)		1	
Hukuk okuryazarlığı			
İletişim (MEB, 2018a, s. 23)			1
İş birliği (MEB, 2018a, s. 1, 18, 25)	1	1	1
Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme (MEB, 2018a, s. 25)			1
Kanıt kullanma (MEB, 2018a, s. 14, 23)	2		2
Karar verme (MEB, 2018a, s. 15, 16)	2		
Konum analizi (MEB, 2018a, s. 14)	1		
Medya okuryazarlığı (MEB, 2018a, s. 23)			1
Mekânı algılama (MEB, 2018a, s. 14, 21)	1		1
Öz denetim (MEB, 2018a, s. 15, 18)	1	1	
Politik okuryazarlık (MEB, 2018a, s. 22)			1
Problem çözme (MEB, 2018a, s. 23, 25)			3
Sosyal katılım (MEB, 2018a, s. 16, 17, 19)	1	2	
Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama (MEB, 2018a, s. 14, 23)	1		1
Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma (MEB, 2018a, s. 17, 22)		1	1
Yenilikçi düşünme (MEB, 2018a, s. 15, 18, 21)	1	1	2
Zaman ve kronolojiyi algılama (MEB, 2018a, s. 14, 20, 24)	1		3
			2

Tablo 6 incelendiğinde, SBDÖP içerisinde dijital okuryazarlık, eleştirel düşünme, empati, finansal okuryazarlık, gözlem, harita okuryazarlığı, iletişim, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, karar verme, konum analizi, medya okuryazarlığı, mekânı algılama, politik okuryazarlık ve problem çözme becerilerinin tek bir sınıf düzeyi ile ilişkilendirildiği görülmektedir. “Yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler” yaklaşımının özellikle vurguladığı eleştirel düşünme ve karar verme becerisinin tek bir sınıf düzeyiyle sınırlı kaldığı ve programla bütünleşmediği görülmektedir. Hukuk okuryazarlığı becerisi ise programda yer alan temel beceriler arasında yer aldığı halde, hiçbir sınıf düzeyi ile ilişkilendirilmemiştir. SBDÖP’de “...Ancak değer ve beceri öğretiminin hayat boyu öğrenme çerçevesinde ele alınması için söz konusu değer veya beceriler uygun görülen farklı kazanım ve öğrenme alanlarıyla da ilişkilendirilmelidir” şeklinde yer alan bir ifade olmasına rağmen (MEB 2018, s.10), programda yer alan becerilerin sınıf düzeyleri ile ilişkilendirmelerinin yetersiz olduğu görülmektedir.

Tablo 7. SBDÖP’de Yer Alan Değerlerin Farklı Sınıf Düzeylerinde Tekrar Durumu

SBDÖP’te Yer Alan Değerler	Değerlerin İlişkilendirilme Sayısı			
	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf
Adalet				
Aile birliğine önem verme (MEB, 2018a, s. 14, 17)	1	1		
Bağımsızlık (MEB, 2018a, s. 16, 19)	1	1		
Barış (MEB, 2018a, s. 25)				2
Bilimsellik (MEB, 2018a, s. 15, 17, 21, 24)	1	1	1	1
Çalışkanlık (MEB, 2018a, s. 18, 24)		1		1
Dayanışma (MEB, 2018a, s. 17, 20, 24)		1	1	1
Duyarlılık (MEB, 2018a, s. 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23)	4	3	4	1
Dürüstlük (MEB, 2018a, s. 18, 24)		1		1
Estetik (MEB, 2018a, s. 17, 23)		1		1
Eşitlik (MEB, 2018a, s. 22)			1	
Özgürlük (MEB, 2018a, s. 19, 23, 24)		1		3
Saygı (MEB, 2018a, s. 14, 16, 25)	2			1
Sevgi				
Sorumluluk (MEB, 2018a, s. 14, 15, 16, 17, 18, 21, 23)	3	2	1	1
Tasarruf (MEB, 2018a, s. 15)	1			
Vatanserverlik (MEB, 2018a, s. 14, 21)	1		2	
Yardımseverlik (MEB, 2018a, s. 20)			1	

Tablo 7 incelendiğinde, SBDÖP’de yer alan bazı değerlerin farklı sınıf düzeylerinde tekrarlandığı

görülmektedir. Ancak evrensel olarak nitelendirilebilecek olan barış, eşitlik, dürüstlük, estetik, saygı, tasarruf ve yardımseverlik değerleri tek bir sınıf düzeyi ile ilişkilendirilmiş; sevgi ve adalet değerleri ise programda, değerler arasında yer almasına rağmen herhangi bir öğrenme alanı ya da kazanımla ilişkilendirilmemiştir. Bu durumda SBDÖP’de yer alan değerlerin farklı sınıf düzeylerinde sürekliliğinin sağlandığını söylemek mümkün görünmemektedir.

SBDÖP’de süreklilik, önerilen öğrenme-öğretme yaklaşımı çerçevesinde de incelenmiştir. Bu amaçla “Farklı sınıf düzeylerinde sunulan öğrenme-öğretme yaklaşımında süreklilik sağlanmış mıdır?” sorusuna yanıt aranmıştır. İnceleme sonucunda elde edilen bulgular Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. SBDÖP’de Öğrenme Alanları İçin Önerilen Öğretim/Öğrenme Etkinlikleri

Öğrenme Alanları	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf
Birey ve Toplum	---	---	---	---
Kültür ve Miras	Gezi Sözlü tarih Yerel tarih Biyografi öğretimi	Sunum	Edebi ürünlerden yararlanma Örnek inceleme	
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Gözlem Edebi ürünlerden yararlanma Harita kullanma Tablo ve grafik kullanma	---	Harita kullanma	Tablo ve grafik kullanma
Bilim, Teknoloji ve Toplum	---	---	Araştırma	---
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Gözlem Raporlama	---	Araştırma	---
Etkin Vatandaşlık	---	Araştırma	---	---
Küresel Bağlantılar	Sunum Araştırma Materyal kullanma	Araştırma	---	---

Yapılan incelemelere göre, programda öğrenme-öğretme yaklaşımında süreklilik sağlanamadığı, hatta bazı öğrenme alanlarında da hiçbir öneri bulunmadığı görülmektedir (Bkz. Tablo 8, Birey ve Toplum öğrenme alanı). “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar” başlığı altında, kullanılabilir öğretim/öğrenme etkinliklerine genel çerçevede örnekler verilmiş; okul dışı ortamlardan faydalanma, gezi, sözlü ve yerel tarih, edebi ürünlerin kullanımı, geleneksel ve modern sanatların kullanımı, tartışma tekniklerinin kazanımlarla ilişkilendirilmesi ve öğretimi desteklemesi tavsiye edilmiştir (MEB 2018, s. 10). Fakat bu etkinliklerin öğrenme alanlarıyla ya da kazanımlarla nadiren ilişkilendirildiği ve farklı sınıf düzeylerinde sürekli kılınmadığı görülmüştür.

Dikey kaynaşıklığın süreklilik boyutunda son olarak SBDÖP’deki ölçme-değerlendirme yaklaşımı incelenmiştir. Programın bu kapsamda ayrıntılı incelenmesi için “Farklı sınıf düzeylerinde kazanım, beceri ve değer ölçümüne uygun olarak, ölçme-değerlendirme yaklaşımında süreklilik sağlanmış mıdır?” sorusuna yanıt aranmıştır. Programda ölçme-değerlendirme süreci ile ilgili herhangi bir ayrıntılı açıklama ya da örneklendirmelere rastlanmamıştır. İlgili tek açıklama, tüm öğretim programlarını kapsayan “Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımı” başlığı altında verilmiştir. Bu açıklamada ölçme ve değerlendirme faaliyetlerinin taşıması hedeflenen genel niteliklerine değinilmiş, süreç değerlendirmesi vurgulanmış; konuyla ilgili tüm faaliyetler öğretmen inisiyatifine bırakılmıştır (MEB 2018, s. 6). Dolayısıyla SBDÖP’de kazanım, beceri ve değer ölçümüne uygun olarak ölçme-değerlendirme yaklaşımında süreklilik sağlandığını söylemek mümkün görünmemektedir.

SBDÖP, dikey kaynaşıklığın diğer boyutu olan aşamalılık kapsamında incelendiğinde, ilk olarak “Bir sınıf düzeyinden diğerine geçişte konular/üniteler/temalar/öğrenme alanları derinleşerek ve/veya genişleyerek devam etmiş midir?” sorusuna yanıt aranmış, elde edilen bulgular Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. SBDÖP’te Farklı Sınıf Düzeylerindeki Konular/Üniteler/Temalar/Öğrenme Alanlarının Derinleşerek ve/veya Genişleyerek Devam Edip Etmediğine Dair Örnekler

Öğrenme Alanları	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf
Birey ve Toplum	SB.4.1.3. Bireysel ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini tanıyarak (MEB, 2018a, 14).	SB.5.1.3. Sahip olduğu haklarının farkında olan bir birey olarak katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği görev ve sorumluluklara uygun davranır (MEB, 2018a, 17).	SB.6.1.4. Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır (MEB, 2018a, 20).	SB.7.1.2. Bireysel ve toplumsal ilişkilerde olumlu iletişim yollarını kullanır (MEB, 2018a, 23).
Kültür ve Miras	SB.4.2.1. Sözlü, yazılı, görsel kaynaklar ve nesnelere dayanarak aile tarihi çalışması yapar (MEB, 2018a, 14).	SB.5.2.4. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder (MEB, 2018a, 17).	SB.6.2.4. Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder (MEB, 2018a, 20).	SB.7.2.2. Osmanlı Devleti'nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder (MEB, 2018a, 23).
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	SB.4.3.3. Yaşadığı çevredeki doğal ve beşerî unsurları ayırt eder (MEB, 2018a, 15).	SB.5.3.2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar (MEB, 2018a, 17).	SB.6.3.2. Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler (MEB, 2018a, 21).	SB.7.3.2. Türkiye'de nüfusun dağılımını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye'nin demografik özelliklerini yorumlar (MEB, 2018a, 24).
Bilim, Teknoloji ve Toplum	SB.4.4.2. Teknolojik ürünlerin geçmişteki ve bugünkü kullanımını karşılaştırır (MEB, 2018a, 15).	SB.5.4.1. Teknoloji kullanımının sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tartışır (MEB, 2018a, 18).	SB.6.4.2. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerindeki etkilerine ilişkin fikirleri sunar (MEB, 2018a, 21).	SB.7.4.4. Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir (MEB, 2018a, 24).
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	SB.4.5.4. Kendine ait örnek bir bütçe oluşturur (MEB, 2018a, 16).	SB.5.5.3. Çevresindeki ekonomik faaliyetlerin, insanların sosyal hayatlarına etkisini analiz eder (MEB, 2018a, 18).	SB.6.5.3. Türkiye'nin coğrafi özelliklerini dikkate alarak yatırım ve pazarlama projeleri hazırlar (MEB, 2018a, 21).	SB.7.5.2. Üretim teknolojilerindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir (MEB, 2018a, 24).
Etkin Vatandaşlık	SB.4.6.4. Ülkesinin bağımsızlığı ile bireysel özgürlüğü arasındaki ilişkiyi açıklar (MEB, 2018a, 16).	SB.5.6.4. Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklâl Marşına değer verir (MEB, 2018a, 19).	SB.6.6.2. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi açıklar (MEB, 2018a, 22).	SB.7.6.2. Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar (MEB, 2018a, 25).
Küresel Bağlantılar	SB.4.7.2. Türkiye'nin komşuları ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerini kavrar (MEB, 2018a, 16).	SB.5.7.1. Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır (MEB, 2018a, 19).	SB.6.7.1. Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder (MEB, 2018a, 22).	SB.7.7.2. Türkiye'nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanıyarak (MEB, 2018a, 25).

Tablo 9'da görüldüğü gibi, kazanımların sarmal program anlayışına uygun hazırlandığı, bir üst sınıf düzeyine göre derinleşerek genişlediği ve SBDÖP'de yer alan "...farklı konu ve sınıf düzeylerinde sarmal bir yaklaşımla tekrar eden kazanımlara ve açıklamalara... yer verilmiştir" şeklindeki ifade ile tutarlılık gösterdiği görülmüştür (MEB 2018a, s. 3).

Dikey kaynaşıklığın aşamalılık boyutunda "Bir programdan diğerine geçişte konular/üniteler/temalar/öğrenme alanları bilinenden bilinmeyene doğru sıralanmış mıdır?" sorusundan hareketle SBDÖP irdelenmiştir. Öğrenme alanlarına ilişkin kavramların bilinenden bilinmeyene doğru ilerleme ilkesine uygunluğu Tablo 10'da örneklerle sunulmuştur.

Tablo 10. SBDÖP'de Sınıflar Arası Geçişlerde Bilinenden Bilinmeyene Doğru İlerleyen Kavram ve Kazanım Örnekleri

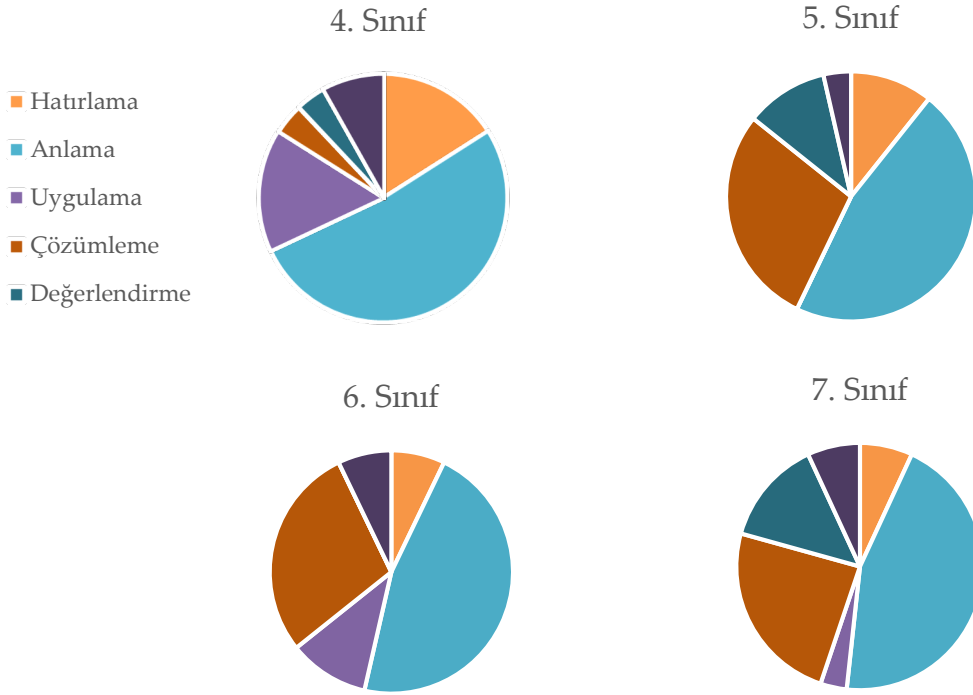
Öğrenme Alanları	Kavram/ Kazanım	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf
------------------	-----------------	----------	----------	----------	----------

Birey ve Toplum	Kavram	Bireysel özellik	Rol	Rol	İletişim
	Kazanım	SB.4.1.4. Kendisini farklı özelliklere sahip diğer bireylerin yerine koyar (MEB, 2018a, 14).	SB.5.1.3. Sahip olduğu haklarının farkında olan bir birey olarak katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği görev ve sorumluluklara uygun davranır (MEB, 2018a, 17).	SB.6.1.1. Sosyal rollerin zaman içerisindeki değişimini inceler (MEB, 2018a, 20).	SB.7.1.2. Bireysel ve toplumsal ilişkilerde olumlu iletişim yollarını kullanır (MEB, 2018a, 23).
Kültür ve Miras	Kavram	Millî Mücadele	Uygarlık	Türk	Osmanlı
	Kazanım	SB.4.2.4. Millî Mücadele kahramanlarının hayatlarından hareketle Millî Mücadele'nin önemini kavrar (MEB, 2018a, 14).	SB.5.2.1. Somut kalımlarından yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkıları fark eder (MEB, 2018a, 17).	SB.6.2.4. Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder (MEB, 2018a, 20).	SB.7.2.1. Osmanlı Devleti'nin siyasi güç sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar (MEB, 2018a, 23).
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Kavram	Yön	Konum	Konum	Nüfus
	Kazanım	SB.4.3.1. Çevresindeki herhangi bir yerin konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur (MEB, 2018a, 14).	SB.5.3.1. Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar (MEB, 2018a, 17).	SB.6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar (MEB, 2018a, 21).	SB.7.3.2. Türkiye'de nüfusun dağılımını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye'nin demografik özelliklerini yorumlar (MEB, 2018a, 24).
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Kavram	İcat	Buluş	Bilim	Bilgin
	Kazanım	SB.4.4.3. Kullandığı teknolojik ürünlerin mucitlerini ve bu ürünlerin zaman içerisindeki gelişimini araştırır (MEB, 2018a, 15).	SB.5.4.4. Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerini belirler (MEB, 2018a, 18).	SB.6.4.2. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin fikirler ileri sürer (MEB, 2018a, 21).	SB.7.4.2. Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkıları tartışır (MEB, 2018a, 24).
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Kavram	Ekonomik faaliyet	Meslek	Nitelikli insan	Meslek
	Kazanım	SB.4.5.2. Ailesi ve yakın çevresindeki başlıca ekonomik faaliyetleri tanımlar (MEB, 2018a, 15).	SB.5.5.2. Yaşadığı yer ve çevresindeki ekonomik faaliyetlere bağlı olarak gelişen meslekleri tanımlar (MEB, 2018a, 18).	SB.6.5.5. Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişimindeki yerini ve önemini analiz eder (MEB, 2018a, 22).	SB.7.5.4. Tarih boyunca Türklere meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanımlar (MEB, 2018a, 24).
Etkin Vatandaşlık	Kavram	Bağımsızlık	Bağımsızlık	Demokrasi	Demokrasi
	Kazanım	SB.4.6.4. Ülkesinin bağımsızlığı ile bireysel özgürlüğü arasındaki ilişkiyi açıklar (MEB, 2018a, 16).	SB.5.6.4. Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklâl Marşına değer verir (MEB, 2018a, 19).	SB.6.6.1. Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır (MEB, 2018a, 22).	SB.7.6.1. Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar (MEB, 2018a, 25).
Küresel Bağlantılar	Kavram	Kültür	Ortak miras	Uluslararası ilişkiler	Kalıp yargı
	Kazanım	SB.4.7.3. Farklı ülkelere ait kültürel unsurlarla ülkemizin sahip olduğu kültürel unsurları karşılaştırır (MEB, 2018a, 16).	SB.5.7.4. Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir (MEB, 2018a, 19).	SB.6.7.1. Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder (MEB, 2018a, 22).	SB.7.7.3. Çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargıları sorgular (MEB, 2018a, 25).

Tablo 10'da görüldüğü gibi, SBDÖP'deki öğrenme alanları, kazanım ve kavram bağlamında analiz edildiğinde program genel olarak bilinenden bilinmeyene ilkesine bağlıdır. Bu duruma ilişkin tek istisnayı 7. sınıfın Birey ve Toplum öğrenme alanı oluşturmaktadır. Birey ve Toplum öğrenme alanı 7. sınıf kazanımları iletişim kavramı etrafında şekillenirken, 4., 5. ve 6. sınıf basamağında iletişim ile ilgili herhangi bir kazanıma yer verilmemektedir. İncelemenin tamamı göz önünde bulundurulduğunda, SBDÖP'de yer alan "...bir alandaki yeterliliği oluş, kazanım ve becerilerin ön şart ve ardılığı noktasında dikkate alınmış..." şeklindeki ifadenin

(MEB 2018a, s.7) programda işe koşulduğu söylenebilir.

SBDÖP, dikey kaynaşıklığın aşamalılık boyutunda kazanımlar/hedefler bilişsel alan taksonomisi açısından da incelenmiştir. “Bir programdan diğerine geçişte kazanımlar/hedefler taksonomik açıdan üst düzey düşünme becerilerine doğru (çözümleme, değerlendirme ve yaratma) ilerlemiş midir?”³ sorusu yanıtlandırılmaya çalışılmış, bulgular Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. SBDÖP’de yer alan kazanımların farklı sınıf düzeylerinde bilişsel alan taksonomisi açısından durumu

Yapılan incelemelere göre, her bir sınıf düzeyindeki kazanımların çoğunlukla alt düzey düşünme becerilerinde (hatırlama, anlama, uygulama basamaklarında) olduğu görülmektedir (bkz. Şekil 1). Özellikle anlama basamağı her bir sınıf düzeyinde en fazla hedeflenen bilişsel basamaktır. Üst düzey düşünme becerilerinden çözümleme basamağının 5. sınıftan itibaren öne çıktığı görülmektedir. Bu bulgulara göre, birbirini takip eden sınıf düzeylerinde taksonomik açıdan üst düzey düşünme becerilerine doğru sistematik bir ilerlemeden (çözümleme, yaratma, değerlendirme) söz edilememektedir (Yapılan incelemelere dair veriler Ek 2’de sunulmuştur).

SBDÖP, bir programdan diğerine geçişte kazanımlarda ve kazanımlara ilişkin kavramlarda ön koşul öğrenmelerin gözetilip gözetilmediği açısından incelenmiş, “Bir programdan diğerine geçişte içerik açısından önkoşul öğrenmeler dikkate alınmış mıdır?” sorusuna yanıt aranmıştır. Elde edilen bulgulara göre programlar arası geçişte ön koşul öğrenmelere dikkat edildiği görülmüştür. Bu durum, SBDÖP’de yer alan “...önceki öğrenmelerle ilişkilendirilmiş... bir öğretim programları toplamı oluşturulmuştur” şeklindeki ifade (MEB 2018a, s.3) ile de tutarlılık göstermektedir. Elde edilen bulgulara ait örnekler Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. SBDÖP’de Bir Programdan Diğerine Geçişte Ön Koşul Öğrenmelerin Gözetildiğine İlişkin Örnekler

4. Sınıf		5. Sınıf		6. Sınıf		7. Sınıf	
Kavram	Kazanım	Kavram	Kazanım	Kavram	Kazanım	Kavram	Kazanım
Çevre	SB.4.3.5.	Çevre	SB.5.3.3.	Nüfus	SB.6.3.3.	Nüfus	SB.7.3.2.

³ Genellikle bilişsel alan taksonomisinin son üç basamağı olan çözümleme, değerlendirme ve yaratma basamakları, üst düzey düşünme becerileri olarak kabul edilmektedir (ör. Anderson ve Krathwohl, 2001). Bu çalışmada yenilenmiş Bloom taksonomisindeki terminoloji (Bümen, 2006) kullanılmıştır.

Nüfus Yer şekilleri	Yaşadığı yer ve çevresindeki yer şekilleri ve nüfus özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur (MEB, 2018a, 15).	Nüfus Yerleşme Doğal özellik Beşeri özellik	Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir (MEB, 2018a, 18).	Beşeri coğrafya	Türkiye'nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir (MEB, 2018a, 21).	Demografik özellik	Türkiye'de nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye'nin demografik özelliklerini yorumlar (MEB, 2018a, 24).
Milli kültür Kültürel öge	SB.4.2.2. Ailesi ve çevresindeki millî kültürü yansıtan öğeleri araştırarak örnekler verir (MEB, 2018a, 14).	Kültürel öge	SB.5.2.5. Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir (MEB, 2018a, 17).	Kültürel faaliyet Ticaret yolu	SB.6.2.5. Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar (MEB, 2018a, 20).	Kültürel miras	SB.7.2.5. Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir (MEB, 2018a, 23).
Gelir Gider Bütçe Üretim Dağıtım Tüketim Meslek Ekonomik faaliyet	SB.4.5.2. Ailesi ve yakın çevresindeki başlıca ekonomik faaliyetleri tanır (MEB, 2018a, 15).	Meslek Ekonomik faaliyet	SB.5.5.2. Yaşadığı yer ve çevresindeki ekonomik faaliyetlere bağlı olarak gelişen meslekleri tanır (MEB, 2018a, 18).	Ekonomik faaliyet Nitelikli insan gücü Meslek	SB.6.5.5. Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişimindeki yerini ve önemini analiz eder (MEB, 2018a, 22).	Meslek Meslek etiği Ahilik Lonca Meslek odaları	SB.7.5.4. Tarih boyunca Türklere meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanır (MEB, 2018a, 24).

SBDÖP, dikey kaynaşıklığın aşamalılık boyutunda, öğretimin kolaydan zora genişleme ilkesi açısından incelenmiş, "Bir programdan diğerine geçişte, kolay olandan zor olana doğru olma öğretim ilkesi gözetilmiş midir?" sorusu cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgulara ilişkin örnekler Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12. SBDÖP'te Yer Alan Kazanımların Bir Sınıftan Diğerine Geçişte Kolaydan Zora Doğru İlerlemesine İlişkin Örnekler

	Birey ve Toplum	Kültür ve Miras	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Bilim, Teknoloji ve Toplum	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Etkin Vatandaşlık	Küresel Bağlantılar
4. Sınıf	SB.4.1.3. Bireysel ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini tanır (MEB, 2018a, 14).	SB.4.2.2. Ailesi ve çevresindeki millî kültürü yansıtan öğeleri araştırarak örnekler verir (MEB, 2018a, 14).	SB.4.3.3. Yaşadığı çevredeki doğal ve beşerî unsurları ayırt eder (MEB, 2018a, 15).	SB.4.4.1. Çevresindeki teknolojik ürünleri, kullanım alanlarına göre sınıflandırır (MEB, 2018a, 15).	SB.4.5.4. Kendine ait örnek bir bütçe oluşturur (MEB, 2018a, 16).	SB.4.6.1. Çocuk olarak sahip olduğu haklara örnekler verir (MEB, 2018a, 16).	SB.4.7.2. Türkiye'nin komşuları ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerini kavrar (MEB, 2018a, 16).

5. Sınıf	SB.5.1.1. Sosyal Bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder (MEB, 2018a, 17).	SB.5.2.1. Somut kalıntılarından yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkılarını fark eder (MEB, 2018a, 17).	SB.5.3.3. Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir (MEB, 2018a, 18).	SB.5.4.5. Yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır (MEB, 2018a, 18).	SB.5.5.4. Temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını analiz eder (MEB, 2018a, 18).	SB.5.6.3. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar (MEB, 2018a, 19).	SB.5.7.1. Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır (MEB, 2018a, 19).
6. Sınıf	SB.6.1.5. Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur. (MEB, 2018a, 20).	SB.6.2.2. İslamiyet'in ortaya çıkışını ve beraberinde getirdiği değişimleri yorumlar (MEB, 2018a, 20).	SB.6.3.4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşıntılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur (MEB, 2018a, 21).	SB.6.4.3. Bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapar (MEB, 2018a, 21).	SB.6.5.3. Türkiye'nin coğrafi özelliklerini dikkate alarak yatırım ve pazarlama proje önerileri hazırlar (MEB, 2018a, 21).	SB.6.6.1. Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır (MEB, 2018a, 22).	SB.6.7.2. Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini analiz eder (MEB, 2018a, 22).
7. Sınıf	SB.7.1.1. İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgular (MEB, 2018a, 23).	SB.7.2.3. Avrupa'daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti'ni değişime zorlayan süreçleri kavrar (MEB, 2018a, 23).	SB.7.3.2. Türkiye'de nüfusun dağılımını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye'nin demografik özelliklerini yorumlar (MEB, 2018a, 24).	SB.7.4.4. Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir (MEB, 2018a, 24).	SB.7.5.2. Üretim teknolojisinde gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir (MEB, 2018a, 24).	SB.7.6.1. Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar (MEB, 2018a, 25).	SB.7.7.2. Türkiye'nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanır (MEB, 2018a, 25).

Tablo 12'de görüldüğü gibi, SBDÖP'de yer alan ilk altı öğrenme alanında kazanımlar bir sınıftan diğerine geçişte kolaydan zora doğru ilerlemesine rağmen, son öğrenme alanı olan "Küresel Bağlantılar"da (MEB, 2018a, s. 16, 19, 22, 25) kolaydan zora doğru bir sıralama tespit edilememiştir. Bu durumda SBDÖP'de kolaydan zora ilkesinin kısmen uygulandığı söylenebilir.

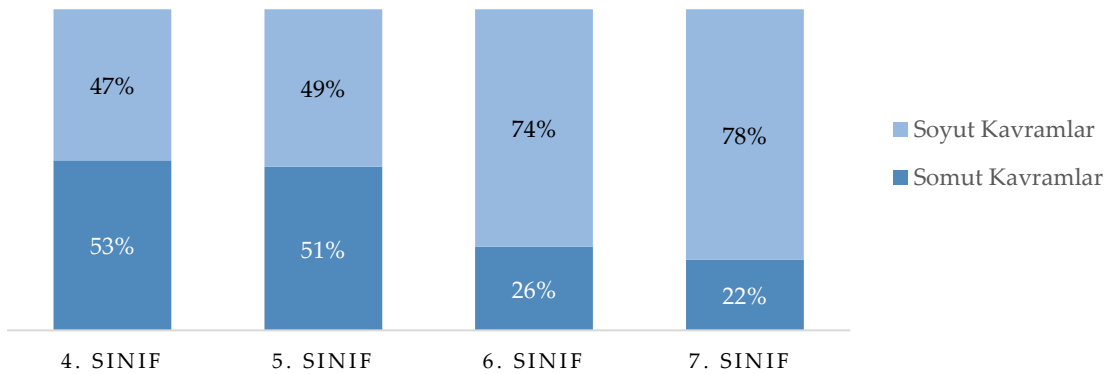
SBDÖP'de açıkça belirtilen "yakından uzağa" ilkesi (MEB, 2018a, s. 11) aşamalılık kapsamında değerlendirilmiş, "Bir programdan diğerine geçişte, yakın olan çevreden uzak olan çevreye doğru olma öğretim ilkesi gözetilmiş midir?" sorusuna yanıt aranmıştır. Yapılan incelemelere göre, "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanı haricinde öğrenme alanlarında yakın çevreden uzak çevreye ilkesinin uygulandığı görülmektedir. "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanı aşamalılık kapsamında incelendiğinde, kazanımlarda yakından uzağa ilkesinin göz ardı edildiği; kazanımların 4. sınıf itibarı ile uzak çevreden yakın çevreye şeklinde oluşturulduğu saptanmıştır. İncelemeye ilişkin örnekler Tablo 13'te sunulmuştur.

Tablo 13. SBDÖP'de Sınıflar Arası Geçişlerde Yakın Olan Çevreden Uzak Olan Çevreye Doğru İlerleyen Kazanım Örnekleri

Öğrenme Alanı	Kazanımlar
Birey ve Toplum	SB.4.1.3. Bireysel ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini tanır (MEB, 2018a, 14). <i>Açıklama: İlgî ve istekleri doğrultusunda okulunda veya yakın çevresindeki eğitsel sosyal etkinliklere katılması için teşvik edilir.</i> SB.5.1.2. Yakın çevresinde yaşanan bir örnekten yola çıkarak bir olayın çok boyutluluğunu açıklar (MEB, 2018a, 17).

Kültür ve Miras	SB.4.2.2. Ailesi ve çevresindeki millî kültürü yansıtan öğeleri araştırarak örnekler verir (MEB, 2018a, 14). <i>Açıklama: Yakın çevresinde yer alan bir müze, cami, türbe, köprü, medrese, kervansaray gibi tarihî bir mekân gezisi ya da sözlü tarih veya yerel tarih çalışmaları yapılır.</i>
	SB.5.2.3. Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler (MEB, 2018a, 17). SB.7.2.3. Avrupa'daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti'ni değişime zorlayan süreçleri kavrar (MEB, 2018a, 23).
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	SB.4.3.1. Çevresindeki herhangi bir yerin konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur (MEB, 2018a, 14). SB.5.3.4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular (MEB, 2018a, 18). SB.6.3.4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur (MEB, 2018a, 21).
	SB.4.4.2. Teknolojik ürünlerin geçmişteki ve bugünkü kullanımını karşılaştırır (MEB, 2018a, 15). <i>Açıklama: Teknolojinin hayatımızda ve çevremizde meydana getirdiği olumlu ve olumsuz etkilerine dikkat çekilir.</i> SB.6.4.2. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin fikirler ileri sürer (MEB, 2018a, 21). SB.7.4.3. XV-XX. yüzyıllar arasında Avrupa'da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini analiz eder (MEB, 2018a, 24).
Bilim, Teknoloji ve Toplum	SB.4.5.2. Ailesi ve yakın çevresindeki başlıca ekonomik faaliyetleri tanıır (MEB, 2018a, 15). SB.5.5.1. Yaşadığı yerin ve çevresinin ekonomik faaliyetlerini analiz eder (MEB, 2018a, 18). SB.6.5.1. Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirir (MEB, 2018a, 21). SB.7.5.5. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni meslekleri dikkate alarak mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar (MEB, 2018a, 24).
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	SB.4.6.3. Okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel sosyal etkinlikleri önerir (MEB, 2018a, 16). SB.5.6.2. Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar (MEB, 2018a, 19). SB.6.6.2. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi açıklar (MEB, 2018a, 22).
Etkin Vatandaşlık	SB.4.7.1. Dünya üzerindeki çeşitli ülkeleri tanıtır (MEB, 2018a, 16). SB.5.7.1. Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır (MEB, 2018a, 19). SB.6.7.1. Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder (MEB, 2018a, 22). SB.7.7.3. Çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargıları sorgular (MEB, 2018a, 25).
Küresel Bağlantılar	

SBDÖP'de dikey kaynaşıklığın aşamalılık boyutuna ilişkin son incelemede, programlarda yer alan kavramların somuttan soyuta doğru ilerleme durumu analiz edilmiş; "Bir programdan diğerine geçişte, kavramların öğretiminde somut olandan soyut olana doğru bir yön gözetilmiş midir?" sorusuna yanıt aranmıştır. SBDÖP'te yer alan kavramlar analiz edildiğinde 4. sınıf düzeyinde sözlü ve yazılı kaynaklar, yer şekilleri, harita, icat gibi somut kavramların ön plana çıktığı; bununla birlikte sınıf seviyesi ilerledikçe programda demokrasi, hak, yasama, yürütme, ihtilâl, inkılap gibi soyut kavramlara daha fazla yer verildiği görülmektedir. Yapılan analizle belirlenen kavramlar Ek 3'te sunulurken, somut ve soyut kavramların sınıf düzeylerindeki oransal dağılımı Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2. SBDÖP'de her bir sınıf düzeyinde yer alan somut ve soyut kavramların oranı

SBDÖP’de Kademeler Arası (İlkokul ve Ortaokul) Kaynaşıklığa İlişkin Bulgular

Dikey kaynaşıklık boyutlarından biri olan kademeler arası kaynaşıklık, üçüncü araştırma sorusu kapsamında incelenmiştir. Bu bağlamda “Program, ilkokuldan ortaokula geçişte öğrenme/öğretme yaklaşımının sürekliliğini sağlamış mıdır?” sorusuna yanıt aranmış, ilgili bulgular Tablo 14’te sunulmuştur.

Tablo 14. SBDÖP’de İlkokul ve Ortaokulda Önerilen Öğrenme/Öğretme Etkinlikleri

SBDÖP İlkokul (4. Sınıf) Kademesinde Önerilen Etkinlikler	SBDÖP Ortaokul (5., 6. ve 7. Sınıf) Kademesinde Önerilen Etkinlikler
Sunum (MEB, 2018a, s. 16)	Sunum (MEB, 2018a, s. 17)
Gezi (MEB, 2018a, s. 14)	Araştırma (MEB, 2018a, s. 18, 19, 21, 22)
Gözlem (MEB, 2018a, s. 15)	Harita kullanma (MEB, 2018a, s. 17, 20, 21)
Araştırma (MEB, 2018a, s. 16)	Örnek inceleme (MEB, 2018a, s. 23, 24)
Yerel tarih (MEB, 2018a, s. 14)	Tablo ve grafik kullanma (MEB, 2018a, s. 24)
Sözlü tarih (MEB, 2018a, s. 14)	Edebi ürünlerden yararlanma (MEB, 2018a, s. 20)
Raporlama (MEB, 2018a, s. 14)	
Harita kullanma (MEB, 2018a, s. 15)	
Biyografi öğretimi (MEB, 2018a, s. 14)	
Materyal Kullanımı (MEB, 2018a, s. 16)	
Tablo ve grafik kullanma (MEB, 2018a, s. 15)	
Edebi ürünlerden yararlanma (MEB, 2018a, s. 15)	

Tablo 14’te görüldüğü gibi, SBDÖP’de öğrenme-öğretme yaklaşımları ile ilgili açıklama bulunmamakta, sadece yöntem/teknik önerileri sunulmaktadır. Programda sunulan yöntem/teknik sayısı ilkokul kademesinde, ortaokula göre daha fazladır. Sürekliliği sağlanan yöntem/teknik önerilerinin sunum, araştırma, harita kullanma, tablo ve grafik kullanma ve edebi ürünlerden yararlanma olduğu söylenebilir. Genel olarak programda esas alınacak öğretim-öğrenme yaklaşımlarına yer verilmediği için, kademeler arasında öğrenme/öğretme yaklaşımı açısından sürekliliğinin sağlanmadığı söylenebilir.

Üçüncü araştırma sorusu kapsamında son olarak kademeler arasında kavram, beceri ve değerlerin ilişkili olup olmadığı incelenmiş, “Program, ilkokuldan ortaokula geçişte birbiri ile ilişkili kavram, beceri ve değerleri sunmuş mudur?” sorusuna yanıt aranmıştır. İnceleme sonucunda ilkokul ve ortaokul kademeleri arasında SBDÖP’de yer alan kavram, beceri ve değerlerin ilişkili olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgulara ilişkin örnekler Tablo 15’te sunulmuştur.

Tablo 15. SBDÖP’de İlkokul ve Ortaokulda (Kademeler Arasında) Kavram, Beceri ve Değerlerin İlişikisine Dair Örnekler

	İlkokul (4. Sınıf)	Ortaokul (5., 6. ve 7. Sınıflar)
Kavramlar	Kimlik belgesi (Birey ve Toplum)	Milli Kimlik (Birey ve Toplum)
	Yazılı kaynak (Kültür ve Miras)	Kitabe (Kültür ve Miras)
	Beşeri unsur (İnsanlar, Yeler ve Çevreler)	Göç (İnsanlar, Yeler ve Çevreler)
	İcat (Bilim, Teknoloji ve Toplum)	Telif ve patent hakkı (Bilim, Teknoloji ve Toplum)
	Ekonomik faaliyet (Üretim, Tüketim ve Dağıtım)	Yatırım ve pazarlama (Üretim, Tüketim ve Dağıtım)
	Çocuk hakları (Etkin Vatandaşlık)	Temel haklar (Etkin Vatandaşlık)
	Ülke (Küresel Bağlantılar)	Uluslararası ilişkiler (Küresel Bağlantılar)
Beceriler	Empati kurma (Birey ve Toplum)	İletişim (Birey ve Toplum)
	Değişim ve sürekliliği algılama (Kültür ve Miras)	Zaman ve kronolojiyi algılama (Kültür ve Miras)
	Konum analizi (İnsanlar, Yeler ve Çevreler)	Çevre okuryazarlığı (İnsanlar, Yeler ve Çevreler)
	Değişim (Bilim, Teknoloji ve Toplum)	Yenilikçilik (Bilim, Teknoloji ve Toplum)
	Finansal okuryazarlık (Üretim, Tüketim ve Dağıtım)	Girişimcilik (Üretim, Tüketim ve Dağıtım)
	İş birliği (Etkin Vatandaşlık)	Sosyal katılım (Etkin Vatandaşlık)
	Araştırma (Küresel Bağlantılar)	Problem çözme (Küresel Bağlantılar)
Değerler	Saygı (Birey ve Toplum)	Aile birliğine önem verme (Birey ve Toplum)
	Kültürel mirasa duyarlılık (Kültür ve Miras)	Estetik (Kültür ve Miras)
	Doğal çevreye duyarlılık (İnsanlar, Yeler ve Çevreler)	Kültürel mirasa duyarlılık (İnsanlar, Yeler ve Çevreler)
	Bilimsellik (Bilim, Teknoloji ve Toplum)	Bilim etiği (Bilim, Teknoloji ve Toplum)
	Sorumluluk (Üretim, Tüketim ve Dağıtım)	Çalışkanlık (Üretim, Tüketim ve Dağıtım)
	Bağımsızlık (Etkin Vatandaşlık)	Özgürlük (Etkin Vatandaşlık)
	Saygı (Küresel Bağlantılar)	Barış (Küresel Bağlantılar)

Çalışmada elde edilen bulguların bir arada görülebilmesi için, 2018 yılında yayımlanan SBDÖP’ye

ilişkin tüm bulgular Tablo 16'da özetlenmiştir.

Tablo 16. 2018 Yılında Yayımlanan SBDÖP'nin Yatay ve Dikey Kaynaşıklık Açısından Analizi

Kaynaşıklık Boyutları	Kılavuz Sorular	İlkokul	Ortaokul	
Yatay Kaynaşıklık	1. Aynı sınıf düzeyindeki öğrenme alanları disiplinlerarası özellik göstermiş midir?	Kısmen (bkz. Tablo 1)	Kısmen (bkz. Tablo 1)	
	2. Aynı sınıf düzeyindeki diğer derslerin öğretim programları ile ilişkilendirilebilecek kazanımlar/hedefler, açık bir şekilde ifade edilmiş midir?	Kısmen (bkz. Tablo 2)	Kısmen (bkz. Tablo 2)	
	3. Aynı sınıf düzeyindeki diğer derslerin öğretim programları ile ilişkilendirilebilecek temalar/üniteler/öğrenme alanları, açık bir şekilde ifade edilmiş midir?	Kısmen (bkz. Tablo 3)	Kısmen (bkz. Tablo 3)	
	4. Program, diğer derslerin öğretim programları ile bütünleştirilmiş midir? Bütünleştirme nasıl gerçekleştirilmiştir?	Kısmen (bkz. Tablo 4)	Kısmen (bkz. Tablo 4)	
Süreklilik	1. Farklı sınıf düzeylerindeki kazanımlar/hedefler birbirleri ile ilişkilendirilebilmiş midir?	Kısmen (bkz. Tablo 5)	Kısmen (bkz. Tablo 5)	
	2. Farklı sınıf düzeylerinde tekrar eden beceriler ve değerler var mıdır?	Hayır (bkz. Tablo 6)	Hayır (bkz. Tablo 6)	
	3. Farklı sınıf düzeylerinde sunulan öğrenme-öğretme yaklaşımında süreklilik sağlanmış mıdır?	Hayır (bkz. Tablo 7)	Hayır (bkz. Tablo 7)	
	4. Farklı sınıf düzeylerinde kazanım, beceri ve değer ölçümüne uygun olarak, ölçme-değerlendirme yaklaşımında süreklilik sağlanmış mıdır?	Hayır (bkz. Tablo 8)	Hayır (bkz. Tablo 8)	
Dikey Kaynaşıklık	Aşamalılık	1. Bir programdan diğerine geçişte konular/üniteler/temalar/öğrenme alanları derinleşerek ve/veya genişleyerek devam etmiş midir?	Evet (bkz. Tablo 9)	Evet (bkz. Tablo 9)
		2. Bir programdan diğerine geçişte konular/üniteler/temalar/öğrenme alanları bilinenden bilinmeyene doğru sıralanmış mıdır?	Evet (bkz. Tablo 10)	Evet (bkz. Tablo 10)
	3. Bir programdan diğerine geçişte kazanımlar/hedefler taksonomik açıdan üst düzey düşünme becerilerine doğru (çözümleme, değerlendirme ve yaratma) ilerlemiş midir?	Hayır (bkz. Şekil 1)	Hayır (bkz. Şekil 1)	
	4. Bir programdan diğerine geçişte içerik açısından önkoşul öğrenmeler dikkate alınmış mıdır?	Evet (bkz. Tablo 11)	Evet (bkz. Tablo 11)	
	5. Bir programdan diğerine geçişte, kolay olandan zor olana doğru olma öğretim ilkesi gözetilmiş midir?	Kısmen (bkz. Tablo 12)	Kısmen (bkz. Tablo 12)	
	6. Bir programdan diğerine geçişte, yakın olan çevreden uzak olan çevreye doğru olma öğretim ilkesi gözetilmiş midir?	Kısmen (bkz. Tablo 13)	Kısmen (bkz. Tablo 13)	
	7. Bir programdan diğerine geçişte, kavramların öğretiminde somut olandan soyut olana doğru bir yön gözetilmiş midir?	Evet (bkz. Şekil 2)	Evet (bkz. Şekil 2)	
Kademeler Arası Kaynaşıklık	1. Program, ilkokuldan ortaokula geçişte öğrenme/öğretme yaklaşımının sürekliliğini sağlamış mıdır?	Hayır (bkz. Tablo 14)	Hayır (bkz. Tablo 14)	
	2. Program, ilkokuldan ortaokula geçişte birbiri ile ilişkili kavram, beceri ve değerleri sunmuş mudur?	Evet (bkz. Tablo 15)	Evet (bkz. Tablo 15)	

Tartışma

SBDÖP'de yatay kaynaşıklık açısından aynı sınıf düzeylerinde disiplinlerarası özellik taşıma, diğer dersler ile ilişkili hedefler/kazanımlar, öğrenme alanları/temalar ve bütünleştirmelere yönelik analizler, programın çok yeterli olmadığını göstermektedir. Öğrenme alanlarında yararlanılan ve programda yer alan hukuk, coğrafya, siyaset bilimi, antropoloji ve felsefe ile programda yer almamasına rağmen yapılan analizler neticesinde kazanımlarla ilişkili tespit edilen arkeoloji, sanat, çevre bilimi ve etnografya gibi disiplinlerin

programla yeterince bütünleştirilemediği, sadece belirli öğrenme alanlarıyla sınırlandırıldığı görülmektedir. Turan (2019) programın disiplinlerarası yapısını incelediği çalışmasında aynı sonuca işaret etmiş, Gözütok ve Alkın (2008) da disiplinlerle ilişkilendirmelerin tüm öğretim alanlarına ve tüm yıllara yayılması gerektiğini vurgulamıştır. Kaymakçı (2012), 2005 programının disiplinlerarası yapısını incelemiş, ders içi ilişkilendirmelerde sistematik ve bütüncül anlayışın olmadığını, ilişkilendirmelerin sadece yatay değil aynı zamanda dikey de yapılması gerektiğini belirtmiştir. Keçe ve Merey (2011) ise, 2005 SBDÖP'yi disiplinlerarası olma kapsamında inceleyerek din, arkeoloji ve felsefe disiplinlerine rastlanmadığını ortaya koymuştur. Bu çalışmalar, 2005 yılından sonra yenilenen SBDÖP'nin yatay kaynaşıklıkta (disiplinlerarası yapı ve farklı disiplinlerin programla bütünleştirilmesi) ilerleme kaydedemediğini düşündürmektedir. Jacobs (1989), bilgi birikiminin gün geçtikçe arttığını ve programların bu artışa göre disiplinlerarası hazırlanması gerektiğini ifade etmiştir. Yıldırım (1996) ise insan doğasının olayları bütüncül algıladığını, bu sebeple programların, gerçeklerin bütüncül yapısını ortaya koyacak şekilde (disiplinlerarası) hazırlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu durumda öğrencilerin okul yaşantıları ve gerçek hayat deneyimleri arasında bağ kurabilmeleri; öğretimin daha anlamlı kılınabilmesi ve MEB (2018a, s. 10)'de yer alan *"Konular tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık diye ayrı ayrı değil, disiplinler arası yaklaşımla işlenmelidir"* ifadesinin hayata geçirilebilmesi için SBDÖP'de yatay kaynaşıklığın güçlendirilmesine ihtiyaç vardır.

Farklı disiplinlerle olan ilişkilendirmelerin yanı sıra, diğer derslerin öğretim programları ile ilişki kurulması yatay kaynaşıklığın gerekliliklerindedir. SBDÖP'de diğer dersler ile ilişkili kazanımlar açık bir şekilde gösterilmese de; fen bilimleri, din kültürü ve ahlak bilgisi, bilişim teknolojileri yazılım, görsel sanatlar, matematik, Türkçe ve İngilizce öğretim programları ile ilişkilendirmeler analiz sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Öte yandan bu ilişkilerin belirli kazanımlarla sınırlı kaldığı ve programın disiplinlerarası yapısını kısmen karşılandığı ve öğrenme alanları/temalar boyutunda da diğer derslerle sınırlı ilişkilendirmeler kurulduğu belirlenmiştir. Daha önce yapılan araştırmalarda sosyal bilgiler öğretmenlerinin diğer derslerin öğretmenleri ile iş birliği yapması gerekse de zaman yetersizliği nedeniyle yapamadıkları ortaya çıkarılmış, bu nedenle öğretmenlerin diğer derslerle ilişkilendirmeleri programda görmeyi tercih ettikleri belirlenmiştir (Aybek, 2001; Karakuş ve diğerleri, 2017). Turan (2018), 2005 SBDÖP'de diğer derslerle ilişkilendirmelere yer verilirken, 2018 SBDÖP'de hiçbir ilişkilendirmeye yer verilmediğini belirtmiştir. 2005 SBDÖP ile ilgili çalışmalar, diğer derslerle ilgili ilişkilendirmelerin öğrenmelerin etkililiğini artıracaklarını (Aladağ ve Şahinkaya, 2013), konu, olay ve sorunların kapsamlı araştırılmasının sağlanacağını (Kaymakçı, 2012) ve öğrenilenlerin transferini kolaylaştıracağını (Gültekin ve diğerleri, 2013) göstermiştir. SBDÖP'de diğer dersler ile kurulacak ilişkilerin açıkça ifade edilmemesi yıllık plan hazırlama, ortak proje yürütme, meslektaş gözlemi gibi öğretmenler arası iş birliği gerektiren uygulamalarda engel teşkil edebilecek, programlar arasında kurulabilecek eşgüdümü zayıflatabilecek durumlara işaret etmektedir. Bu konuyla ilgili tek istisna insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi ile sosyal bilgiler dersi arasında kurulan ilişki ve iki dersin amaçlar, kazanımlar ve değerler açısından eşgüdüm içerisinde olmasıdır. Öyle ki yapılan çalışmalarda insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersini yürüten sınıf öğretmenleri, iki ders arasındaki yoğun benzerlik ve ilişkiden dolayı dersin sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından yürütülmesini tercih etmektedir (Durdi ve Erdamar, 2020; Kaçar ve Kaçar, 2016; Sağlam ve Hayal, 2015). Aynı sınıf düzeyinde diğer derslerle ilişki kurulması daha fazla zaman, emek ve iş birliği gerektirse de anlamlı ve kalıcı öğrenme için idealdir (Jacobs, 1989; Yıldırım, 1996). İnsan hakları ve demokrasi dersiyle kurulan bu ilişkiler örnek teşkil etmekle birlikte, bu dersin sadece 4. sınıfta yer alması nedeniyle, diğer sınıf düzeylerinde farklı derslerin sosyal bilgiler dersiyle ilişkilendirilmesi açısından yeniden düzenlemeler yapılmasına ihtiyaç olduğu açıktır.

Dikey kaynaşıklık boyutunda süreklilik açısından yapılan incelemelere göre, farklı sınıf düzeylerinde devam eden kazanım, beceri, değer, öğretim etkinlikleri ve ölçme-değerlendirme yaklaşımları açısından olumlu sonuçlara ulaşamamıştır. Özellikle 7. sınıf düzeyinde "Birey ve Toplum" ile "İnsanlar, Yerler ve Çevreler" öğrenme alanlarında, önceki sınıf düzeyleri ile tutarsızlıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Hanaylı ve diğerleri (2020), öğretmen görüşlerine göre sosyal bilgiler dersinin 7. sınıf konuları arasında bağlantısızlık ve tutarsızlıkların yoğun olduğunu belirlemiştir. Kaymakçı (2012), 2005 programı için benzer sonuçlara ulaşmış, 7. sınıf düzeyinde öğrenme alanlarında farklılaşmalar ve ilişki kopuklukları olduğunu belirtmiştir. Bu durum programların değişmesine rağmen, 2005 programlarında görülen eksikliklerin

düzeltilmediğini ve sürdürüldüğünü göstermektedir.

Geniş alan tasarımının doğası gereği, öğrenme alanlarındaki hedeflerin/ kazanımların ve ünitelerin, konu alanı odağındaki sıralılık (doğrusallık) perspektifi yerine; bütünlük olması gerekmektedir (Smith ve diğerleri, 1957). SBDÖP'nin bütünlük yapıyı sağlaması için geliştirilmeye ihtiyacı olduğu görülmektedir. Zira programda yer alan beceriler incelendiğinde, birçoğunun sadece birer öğrenme alanı ile ilişkilendirildiği; dahası hukuk okuryazarlığı becerisinin programda yer almasına rağmen hiçbir kazanımla ilişkilendirilmediği görülmektedir. Kalaycı ve Baysal (2020) da hukuk okuryazarlığı becerisinin hiçbir öğrenme alanı ile ilişkilendirilmemesini eleştirmiş, kazandırılması hedeflenen becerilerin okulların altyapısı ve öğretmen yeterliliklerine göre belirlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Öztürk ve Kafadar (2020), programdaki becerilerin hangi kazanımla ilişkilendirildiğinin belirtilmemesini bir eksiklik olarak değerlendirmiş, bunun yanı sıra programda etkinlik önerilmemesinin becerilerin kazandırılmasını zorlaştıracağını ifade etmiştir. Bu çıkarım, hem sınıflar ilerledikçe etkinlik önerilerinin sürekli olmadığı bulgusunu desteklemekte, hem de programın dikey kaynaşıklığının zayıf olduğunu göstermektedir. Üstelik hedeflenen becerilerdeki ilişkilendirme eksikliğinin değerler kapsamında da sürdüğü görülmektedir. Özellikle evrensel nitelikteki barış, yardımseverlik ve eşitlik gibi değerlerin sadece birer sınıf düzeyi ile ilişkilendirildiği, sevgi ve adalet değerinin ise hiçbir sınıf düzeyi ile ilişkilendirilmediği görülmüştür. *"Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu bilen"* (MEB, 2018a, s. 8) vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan bir programda, adalet değerinin göz ardı edilmesi de çelişkilidir. Bu durumda Çoban ve Akşit (2018 ile Öztürk ve Kafadar'ın (2020) belirttiği gibi, değerlerin öğrencilere nasıl kazandırılacağı belirsiz hale gelmektedir.

SBDÖP'de beceri, değer ve kazanımların ölçülmesine yönelik ölçme-değerlendirme önerileri yer almamış, ölçme-değerlendirme yaklaşımına sadece genel açıklamalar bölümünde yer verilmiştir. Bu açıklamalar çerçevesinde ölçme-değerlendirmenin süreç odaklı, bireysel farklılıklar dikkate alınarak, azami çeşitlilik ve esneklik anlayışı ile yapılması gerektiği belirtilmiştir (MEB, 2018a, s. 6). Turan (2018), 2005 programında ölçme-değerlendirme ile ilgili ayrıntılı açıklamalar yer almasına rağmen öğretmenlerin en çok zorlandığı alanın ölçme-değerlendirme olduğunu belirtmiş, 2018 programında bu alana dair açıklama olmamasını çok önemli bir sorun olarak ifade etmiştir. Eker (2020), 2005 programının ölçme ve değerlendirmeye yaklaşımındaki önem ve detay açısından 2017 programından bir adım önde olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde programın değerlendirme boyutunda yüzeysel kaldığını belirten çalışmalar bulunmaktadır (Hanaylı ve diğerleri, 2020; Öztürk ve Kafadar, 2020). Özetle programda beceri ve değer eğitime, öğretim yöntem/tekniklerine ve ölçme/değerlendirme yaklaşımlarına dair yeterli bilgi olmaması ve tekrarlara yer verilmemesi programın sürekliliğini zayıflatmaktadır.

Aşamalılık kapsamında hedeflerin/kazanımların sarmal program yapısına uygun şekilde derinleşerek genişlediği; bilinenen bilinmeyene doğru gittiği sonucuna varılması, önceki çalışmalarla tutarlılık göstermektedir (Hanaylı ve diğerleri, 2020; Kara, 2013; Öztürk ve Kafadar, 2020). Fakat bu duruma 7. sınıf "Birey ve Toplum" öğrenme alanının istisna oluşturduğu görülmektedir. Belirtilen öğrenme alanının 4., 5. ve 6. sınıf düzeyinde iletişimle ilgili içerik olmaması 7. sınıf düzeyinde verilen iletişim konusu ile bağlantısızlık oluşturmakta, programın aşamalılığına zarar vermektedir. Sarmal program yapısında içeriğin genişleyerek sunulmasının öğrenci öğrenmelerine katkısı düşünüldüğünde (Gibbs, 2014), programda gerekli düzeltmelerin yapılması önemli görülmektedir.

Hedeflerin/kazanımların bilişsel alan taksonomisi açısından ilerleme durumu incelendiğinde, birbirini takip eden sınıf düzeylerinde üst düzey düşünme becerilerine doğru sistematik bir ilerleme (çözümleme, yaratma, değerlendirme) görülebilmiştir. Sınıf seviyesi ilerledikçe üst düzey bilişsel basamaklara yönelik kazanımların artması beklenirken (Baysal ve diğerleri, 2022), tüm sınıflardaki hedef/kazanımların alt düzey bilişsel basamaklarda kaldığı görülmüştür. Bu çalışmada incelenen 2018 yılında yayımlanmış olan SBDÖP'de benzer analizleri yapan diğer çalışmalarda da kazanımların en çok anlama basamağında olduğu ve alt düzey düşünme becerilerine odaklanıldığı belirlenmiştir (Büyükalın Filiz ve Baysal, 2019; Eker ve Kuuk, 2020; Gültekin ve Burak, 2019; Mindivanlı Akdoğan ve Ceylan, 2021; Önlen ve diğerleri, 2020). Üstelik 2005 ve 2018 yılında uygulamaya koyulan SBDÖP'de bilişsel alan taksonomisi açısından yapılan karşılaştırmalı analizler de alt düzey düşünme becerilerine daha fazla yer verildiğini gösterdiğinden (Önlen ve diğerleri, 2020;

Özdemir ve diğerleri, 2015), son 15 yılda sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında üst bilişsel becerilere yönelme ve programları bu doğrultuda güncellemeye odaklanılmadığı söylenebilir. Öğretim programlarında yer alan kazanımlar üst bilişsel becerilere yönelmediğinde ders kitaplarının, yardımcı kaynakların, öğretim etkinliklerinin ve ölçme-değerlendirmelerin de alt düzey düşünme becerilerine odaklanması doğaldır. Bu durumda SBDÖP’de yer alan ve üst düzey düşünmeyi gerektiren araştırma, dijital okuryazarlık, eleştirel düşünme, gözlem, kanıt kullanma, karar verme, medya okuryazarlığı, politik okuryazarlık ve yenilikçi düşünme gibi temel becerilerin (MEB, 2018a, s.9) geliştirilemeyeceği aşikârdır. Nitekim Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü’nün (OECD) düzenlediği PISA (Programme for International Student Assessment) sınavlarının direktörü Andreas Schleicher’in “Türk öğrenciler bir şeyi ezberlemek ve onu kâğıda dökme görevlerinde çok iyi notlar alıyor, ancak ellerindeki bilgiyi yaratıcı bir şekilde kullanmaları istendiğinde zorlanıyorlar. Oysa bu beceriler artık dünyada daha önemsiz hale geldi” ifadesi (Habertürk, 2017), sorunumuzu özetler niteliktedir. Başka bir deyişle, öğretim programlarında üst düzey düşünme becerilerine yönelmediğimiz takdirde, 21. yüzyıl becerilerine sahip nesillere erişmemiz mümkün değildir.

Son olarak kademeler arası kaynaşıklığa ilişkin bulgular incelendiğinde, ilkokul kademesinden ortaokula doğru süreklilik gösteren öğrenme/öğretme yaklaşımı olmadığı, programın öğrenme/öğretme etkinlikleri kapsamında yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle 2012 yılından itibaren 4+4+4 modelinin uygulanması ile ilkokuldan ortaokula geçişte sosyal bilgiler dersinde kazanımlara ulaşamama, programda yer alan konular arasında bağlantısızlıklar, ilkokuldan ortaokula geçişte öğrenci hazırbulunuşluğunun yetersizliği, öğrenme-öğretme ile ölçme değerlendirme sürecinde yaşanan problemler gibi pek çok sorun ortaya çıkmıştır (Karadeniz ve Ulusoy, 2015; Kaya ve diğerleri, 2015; Tangülü ve Çıdaçı, 2014). Belirtilen sorunlardan öğretim programı kaynaklı olanların en aza indirilmesi için kademeler arasında öğrenme/öğretme yaklaşımlarında bütünlük sağlanmalı; dikey kaynaşıklık gözetilmelidir. Aksi halde SBDÖP’nin genel amaçlarına ulaşması mümkün görünmemektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bulgular, 2018 yılında yayımlanan SBDÖP’nin hem ilkokulda hem de ortaokulda yatay kaynaşıklık açısından (disiplinlerarası özellik gösterme, aynı sınıf düzeyindeki diğer derslerle ilişkilendirmeler ve bütünleşmeler) başarılı olmadığını göstermektedir. Buna göre programda disiplinlerarası olma özelliğinin kısmen karşılandığı ve diğer derslerle ilişkilerin belirli kazanımlarla/öğrenme alanlarıyla sınırlı kaldığı belirlenmiştir. Dikey kaynaşıklık boyutunda süreklilik açısından yapılan incelemelere göre, farklı sınıf düzeylerinde tekrar (devam) eden kazanım, beceri, değer, öğrenme-öğretme ve ölçme değerlendirme yaklaşımı bulunmadığından, sürekliliğin zayıf olduğu ortaya çıkmıştır. Aşamalılık açısından ise bir sınıftan üstteki sınıfa doğru gidildiğinde hedeflerin/kazanımların sarmal program yapısına uygun şekilde derinleşerek genişlediği; bilinenden bilinmeyene, kolaydan zora, yakın çevreden uzak çevreye, somuttan soyuta doğru gittiği, önkoşul öğrenmeleri dikkate aldığı belirlenmiştir. Ancak sınıf seviyesi ilerledikçe üst düzey düşünme becerilerine doğru (çözümleme, yaratma, değerlendirme) ilerleme görülemedi, tüm sınıflardaki hedef/kazanımların alt düzey bilişsel basamaklarda kaldığı ortaya çıkmıştır. Son olarak kademeler arası kaynaşıklığa ilişkin bulgular, ilkokuldan ortaokula doğru gidildikçe öğrenme/öğretme yaklaşımının süreklilik sağlamamakla birlikte; kavram, beceri ve değerlerin kademeler arasında tutarlılık taşıdığını göstermektedir. Dolayısıyla SBDÖP sürekliliğinin tüm özelliklerinde, aşamalılığın da üst düzey düşünme becerilerine doğru ilerlemesi bakımından zayıf olduğu için; dikey kaynaşıklık açısından güçlendirilmelidir. Sonuç olarak 2018 yılında yayımlanan SBDÖP’nin yatay ve dikey kaynaşıklık açısından güçlendirilmesi gerektiği söylenebilir. Daha önce yapılan SBDÖP araştırmalarına göre (Aybek, 2001; Büyükalın Filiz ve Baysal, 2019; Çoban ve Akşit, 2018; Eker, 2020; Eker ve Kuuk, 2020; Gözütok ve Alkın, 2008; Gültekin ve Burak, 2019; Hanaylı ve diğerleri, 2020; Karakuş ve diğerleri, 2017; Kaymakçı, 2012; Keçe ve Merey, 2011; Mindivanlı Akdoğan ve Ceylan, 2021; Önlen ve diğerleri, 2020; Özdemir ve diğerleri, 2015; Öztürk ve Kafadar, 2020; Turan, 2019; Turan ve diğerleri, 2020), 2005 yılında yayımlanan programlarda görülen bazı eksikliklerin 2018 yılındaki yenilemede düzeltilmediğini ve sürdüğünü görmek, sosyal bilgiler dersinde öğretim programları bakımından ilerleme kaydedilemediğini düşündürmesi bakımından üzücüdür.

Bu sonuçlar ışığında SBDÖP'nin hem ilkokulda hem de ortaokulda yatay kaynaşıklığının güçlendirilmesi için felsefe, hukuk, sanat, arkeoloji, siyaset bilimi, çevre bilimi, antropoloji gibi disiplinlerle bütünleştirilmesi; Türkçe, matematik, fen bilimleri, bilişim teknolojileri ve yazılım, görsel sanatlar, din kültürü ve ahlak bilgisi ve İngilizce dersleriyle yapılacak ilişkilendirmelerin programda açık bir biçimde belirtilmesinde yarar vardır. SBDÖP'de sürekliliğin sağlanması için farklı sınıf düzeylerinde tekrar (devam) eden kazanımlara, becerilere, değerlere, öğrenme-öğretme ve ölçme değerlendirme yaklaşımlarına ihtiyaç vardır. Bu bağlamda SBDÖP'de yer alan becerilerin tek bir sınıf düzeyiyle ilişkilendirilmek yerine, birden çok sınıfta yer alması; -barış, eşitlik, adalet, dürüstlük, estetik, sevgi, saygı, tasarruf, yardımseverlik gibi- evrensel değerlerin de çeşitli sınıflarda öğrenme alanları ve kazanımlarla ilişkilendirilmesi önerilebilir. Ayrıca programlarda çok genel hatlarla ve kısaca sunulan öğrenme-öğretme etkinlikleri ve ölçme-değerlendirme yöntemleri yerine, belirlenen bir öğrenme-öğretme ve ölçme-değerlendirme yaklaşımının (projeye dayalı öğrenme, farklılaştırılmış öğretim, iş birliğine dayalı öğrenme, sürece dayalı ya da çoklu ölçme değerlendirme vb.) alt sınıflardan üst sınıflara doğru süreklilikle önerilmesinde yarar vardır. Elbette bu önerilerin öğretmen ve öğrenci özerkliğine saygılı, bireysel farklılıkları gözetken ve esnek bir şekilde sunulması önemlidir. Bunların yanı sıra ilkokuldan ortaokula doğru yer alan hedeflerin/kazanımlar alt düzey düşünme becerilerine odaklanmak yerine, üst düzey düşünme becerilerine doğru artan bir şekilde ilerlemelidir. Bu sayede sadece öğrenme ürünlerinin değil, öğrenme-öğretme sürecinin de çağdaş ve öğrenen merkezli yaklaşımlarla güncellenmesi sağlanabilir. Özetle, SBDÖP hem ilkokulda hem de ortaokulda, bütüncül bir bakış açısıyla hem yatay hem de dikey kaynaşıklık bakımından yeniden ele alınmalıdır.

Bu çalışmada yatay kaynaşıklık incelemelerinde sadece zorunlu derslerle ilgili ilişkilendirmelere bakılması; daha önce yapılan çalışmalar ve uzman görüşleriyle şekillenen kılavuz sorularının kullanılması; ders kitabı, yardımcı kaynaklar, dijital öğretim araçları vb. program kaynaklarının incelenmemiş olması sınırlılık olarak düşünülebilir. Yapılacak yeni çalışmalarda kaynaşıklığın belirlenmesi için yeni sorular tasarlanması, farklı derslerde yapılacak incelemeler için alana özgü yeni kaynaşıklık göstergelerinin belirlenmesi yararlı olabilir. Ayrıca kaynaşıklığa ilişkin eksikliklerin MEB'de görev yapan karar vericilerle, program geliştirme komisyonlarıyla değerlendirilmesine, öğretim sürecine yönelik etkilerinin ortaya çıkarılmasına yönelik yeni çalışmalar yapılabilir. Program geliştirme süreci birikimlilik özelliği taşıdığından, yeni hazırlanacak programlarda kaynaşıklığın ilerleme kaydedip kaydetmediğinin incelenmesi de önerilebilir.

Yazar(lar)ın Beyanı

Araştırmacıların katkı oranı beyanı: İlgili alanyazın taraması, analizlere çerçeve oluşturan kılavuz soruların hazırlanması, SBDÖP'de kaynaşıklık analizlerinin yürütülmesi ve raporlaştırma aşamalarında birinci yazar; makale amacının belirlenmesi, analizlere çerçeve oluşturan kılavuz soruların hazırlanması, SBDÖP'de kaynaşıklık analizlerinin değerlendirilmesi ve raporlaştırma aşamalarında ikinci yazar etkin bir rol üstlenmiştir.

Etik Kurul Kararı: Çalışma doküman incelemesine dayalı olduğundan, etik kurul izni gerekmemektedir.

Çatışma beyanı: Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Destek ve teşekkür: Makalenin daha iyi bir hale gelmesine görüş ve önerileriyle destek veren hakemlere çok teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- Abbott, M. G. (2005). Articulation: Challenges and solutions. *Russian Language Journal*, 55(180/182), 189-192.
- Adeyemi, B., & Onigiobi, O. (2020). Re-examining social studies curriculum in Nigeria: Issues and challenges confronting the all-round development of 21st century learners. *Journal of African Social Studies (JASS)*, 1(2), 12-19.
- Akpınar, M., & Kaymakçı, S. (2012). Ülkemizde sosyal bilgiler öğretiminin genel amaçlarına karşılaştırmalı bir bakış. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2), 605-626.

- Aladağ, E., & Şahinkaya, N. (2013). Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmeni adaylarının sosyal bilgiler ve matematik derslerinin ilişkilendirilmesine yönelik görüşleri. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(1), 157-176.
- Alexson, R. G., & Kemnitz, C. P. (2003, Mart 5-8). *Curriculum articulation and transitioning student success: Where are we going wrong and what lessons have we learned?* [Rapor]. Annual Meeting of the Association of American Geographers, New Orleans, LA. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED477597.pdf>
- Alleman, J., & Brophy, J. (1993). Is curriculum integration a boon or a threat to social studies? *Social Education*, 57(6), 305-309.
- Anderson, L. W., & Krathwohl, D.R. (2001). (Eds). *A taxonomy for learning teaching and assessing: A revision of Bloom's taxonomy of educational objectives*, Longman.
- Ata, B. (2009). Sosyal bilgiler ünitesi kavramı üzerine bazı düşünceler. *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar-1*. Pegem Akademi.
- Aybek, Ö. G. B. (2001). İlköğretim 4 sınıf sosyal bilgiler dersi öğretiminin sosyal ve diğer bilimlerle ilişkisinin değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(7), 34-48.
- Banks, James. A., & Banks, Cherry A. (1999) *Teaching strategies for the social studies: Decision making and citizen action*, (5th ed.). Longman.
- Barr, H. (2000). Designing and developing a constructivist national social studies curriculum: An example from New Zealand. *Citizenship, Social and Economics Education*, 4(1), 47-56.
- Barr, R. D., Barth, J. L., & Shermis, S. S. (1978). *The nature of social studies*. ECT Publications.
- Baysal, H., Yedigöz Kara, Z., & Bümen, N. T. (2022). İngilizce dersi öğretim programlarında kaynaşıklık: Temel eğitimden ortaöğretime sistematik bir analiz. *Eğitim ve Bilim*, 47(209), 381-412. <https://doi.org/10.15390/EB.2022.10735>
- Bolinger, K., & Warren, W. J. (2007). Methods practiced in social studies instruction: a review of public school teachers' strategies. *International Journal of Social Education*, 22(1), 68-84.
- Brant, J., Chapman, A., & Isaacs, T. (2016). International instructional systems: Social studies. *The Curriculum Journal*, 27(1), 62-79. <https://doi.org/10.1080/09585176.2015.1134340>
- Bümen, N. T. (2006). Program geliştirmede bir dönüm noktası: Yenilenmiş Bloom taksonomisi. *Eğitim ve Bilim*, 31(142), 3-14.
- Büyükalın Filiz S., & Baysal, S. B. (2019). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımlarının revize edilmiş Bloom taksonomisine göre analizi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 234-253. <https://doi.org/10.17679/inuefd.435796>
- Byrnes, H. (1990). Priority: Curriculum addressing curriculum articulation in the nineties: A proposal. *Foreign Language Annals*, 23(4), 281-292.
- Canlier, D., & Bümen, N.T. (2018). Yabancı dil ağırlıklı beşinci sınıf İngilizce dersi öğretim programının program tasarım ilkeleri açısından analizi. S. Dinçer. (Ed.). *Değişen Dünyada Eğitim* (ss. 161-177) içinde. Pegem Akademi. <https://doi.org/10.14527/9786052412480.12>
- Chiodo, J. J., & Byford, J. (2004). Do they really dislike social studies? A study of middle school and high school students. *Journal of social studies Research*, 28(1), 16.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education* (6th ed.). Taylor & Francis Group.
- Creswell, J. (2016). Geçerlik ve değerlendirme standartları. M. Bütün ve S.B. (Ed.). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (ss. 243-267) içinde. Siyasal Kitabevi.
- Çatak, M. (2015). Türkiye'de sosyal bilgiler eğitim programlarının incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 62(62),

69-94. <https://doi.org/10.17753/Ekev425>

- Çelikkaya, T. Karakuş, U., & Demirbaş, Ç. (2010). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ölçme-değerlendirme araçlarını kullanma düzeyleri ve karşılaştıkları sorunlar. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 57-76.
- Çelikkaya, T., & Kuş, Z. (2009). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kullandıkları yöntem ve teknikler. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 741-758.
- Çetin, T., & Aydemir, A. (2018). Sosyal bilgiler öğretiminde tasarım etkinliklerinin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi: Elektronik yüzyıl ünitesi örneği. *Electronic Turkish Studies*, 13(11), 445-466. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13066>
- Çiydem, E., & Kaymakçı, S. (2021). Türkiye’de sosyal bilgiler dersinin yönelimi üzerine bir değerlendirme. *İnsan ve İnsan*, 8(27), 179-207. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.818742>
- Çoban, O., & Akşit, İ. (2018). 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarının öğrenme alanı, kazanım, kavram, değer ve beceri boyutları açısından karşılaştırılması/ Comparison of 2005 and 2017 social studies curriculum in terms of learning area, acquisition, concept, value and skill. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(1), 479-505. <https://doi.org/10.7596/taksad.v7i1.1395>
- DeMott, J. (1999). Articulation eases stressful school transitions. *The Education Digest*, 65(3), 46-49.
- Doğanay, A. (2002). Sosyal bilgiler öğretimi. C. Öztürk & D. Dilek (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* (ss. 15-46) içinde. Pegem Akademi.
- Durdi, M., & Erdamar, G. (2020). Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programına ilişkin görüşleri. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 193-218. <https://dergipark.org.tr/en/pub/etad/issue/55359/731932>
- Eker, C., & Kuuk, Ö. (2020). 5. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımların güncelleştirilmiş Bloom taksonomisine göre incelenmesi, *Turkish Studies - Education*, 15(1), 113-125. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.30253>
- Eker, S. (2020). 2005 sosyal bilgiler öğretim programı ile 2018 sosyal bilgiler öğretim programının karşılaştırmalı analizi. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 86-103.
- Elbih, R. N., Ciccone, M., & Sullivan, B. (2021). Through the lens of social studies, what has changed for refugees to the U.S. since the COVID-19 pandemic began? An inquiry lesson for secondary education, *The Social Studies*, 112(5), 247-262. <https://doi.org/10.1080/00377996.2021.1902919>
- Fraenkel, J. R. (1981). The relationship between moral thought and moral action: Implications for social studies education. *Theory & Research in Social Education*, 9(2), 39-54.
- Geçitli, E., & Bümen, N.T. (2020). İlkokul ve ortaokulda bilişim teknolojileri alanında yer alan derslerin öğretim programları üzerine bir analiz: 1998-2018. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(4), 1912-1934. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2020.20.58249-627376>
- Georgiou, Y., Hadjichambis, A. C., & Hadjichambi, D. (2021). Teachers’ perceptions on environmental citizenship: A systematic review of the literature. *Sustainability*, 13(5), 2622. <https://doi.org/10.3390/su13052622>
- Gibbs, B. C. (2014). Reconfiguring Bruner: Compressing the spiral curriculum. *Phi Delta Kappan*, 95(7), 41-44. <https://doi.org/10.1177/003172171409500710>
- Gibson, S. (2012). " Why Do We Learn This Stuff"? Students' Views on the Purpose of Social Studies. *Canadian Social Studies*, 45(1), 43-58.
- Göksu, M. M. (2020). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarih konularının öğretimine yönelik görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(5), 1946-1955. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.4039>

- Gözütok, F. D., & Alkın, S. (2008). İlköğretim öğretmenlerinin programdaki ara disiplin yaklaşımına ilişkin görüşleri. *International Conference on Educational Sciences ICES08* (ss. 839-853) içinde. Doğu Akdeniz Üniversitesi.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1981). *Effective evaluation: Improving the usefulness of evaluation results through responsive and naturalistic approaches*. Jossey-Bass.
- Gültekin, M., & Burak, D. (2019). 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımlarının Bloom ve Revize Bloom taksonomilerine göre incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 121-140. <https://doi.org/10.31834/kilissbd.597408>
- Gültekin, M., Bayır, Ö. G., & Göz, N. L. (2013). 2004 sosyal bilgiler öğretim programında yeni anlayışlar: 1998 öğretim programından farklılıkları açısından bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 24-49.
- Habertürk, (2017). PISA Direktörü Andreas Schleicher: Öğrettikleriniz artık gereksiz. <https://www.haberturk.com/pisa-direktoru-andreas-schleicher-ogrettikleriniz-artik-gereksiz-1711035>
- Hanaylı, G., Öztürk, A. A., Baysan, S., & Vural, R. (2020). Sosyal bilgilerin doğası, anlamı ve nasıl öğretildiği üzerine bir durum çalışması: öğretmen görüşleri. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 210-238. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baebd/issue/55426/740833>
- Haulle, E., & Kabelege, E. (2021). Relevance and Quality of Textbooks Used in Primary Education in Tanzania: A Case of Social Studies Textbooks. *Contemporary Education Dialogue*, 18(1), 12-28. <https://doi.org/10.1177/0973184920962702>
- Hewitt, T. W. (2006). *Understanding and shaping curriculum: What we teach and why* (first ed.). Sage Publications.
- Hough, D. L. (1989). *Vertical articulation for the middle grades*. Riverside: California Educational Research Cooperative. ERIC Database. (ED315896)
- Jacobs, H. H. (1989). *Interdisciplinary curriculum: Design and implementation*, <https://eric.ed.gov/?id=ed316506>
- Jorgensen, C.G. (2014). Social studies curriculum migration. E.W. Ross (Eds.) *The social studies curriculum: Purposes, problems and possibilities* (pp.3-23) içinde. Suny Press
- Kaçar, H., & Kaçar, M. (2016). İlkokul dördüncü sınıf öğretmenlerinin dördüncü sınıf insan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin görüşleri. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(3), 182-196. <https://doi.org/10.16991/INESJOURNAL.283>
- Kalaycı, N., & Baysal, S. B. (2020). Sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırmalı analizi (2005-2017-2018). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 106-129. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.544022>
- Kan, Ç. (2010). ABD ve Türkiye’de sosyal bilgilerin tarihsel gelişimi. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF)*, 30(2) 663-672.
- Karadeniz, O., & Ulusoy, M. (2015). 4+ 4+ 4 eğitim sistemi ile sosyal bilgiler eğitiminde ortaya çıkan kaotik durumlar hakkında sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 5(1), 99-108.
- Karakuş, M., Türkkan, B. T., & Karakuş, F. (2017). Fen bilgisi ve ilköğretim matematik öğretmenlerinin disiplinlerarası yaklaşıma yönelik görüşlerinin belirlenmesi. *Ilkogretim Online*, 16(2), 509-524. <http://dx.doi.org/10.17051/ilkonline.2017.304714>
- Kaya, E., Eryılmaz, Ö., Gezer, U., Ekici, M., & Kapan, E. (2015). Öğretmenlerin on iki yıllık zorunlu eğitimin (4+ 4+ 4) sosyal bilgiler dersine yansımalarına ilişkin algıları. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 5(2), 54-93. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ajesi/issue/1533/18781>
- Kaymakçı, S. (2012). Sosyal bilgiler öğretim programında ilişkilendirmeler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 273-304.

- Keçe, M., & Merey, Z. (2011). İlköğretim sosyal bilgiler kazanımlarının sosyal bilimler disiplinlerine ve disiplinler arası anlayışa uygunluğunun belirlenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1),110-139.
- Lange, D. L. (1988). *Articulation: A resolvable problem*. ERIC Database. (ED292334)
- LeCompte, M. D., & Goetz, J. P. (1982). Problems of reliability and validity in ethnographic research. *Review of Educational Research*, 52, 31-60.
- Lee, J. K. (2002). Digital history in the history/social studies classroom. *The history teacher*, 35(4), 503-517.
- Lord, G., & Isabelli, C. (2014). Program articulation and management. In M. Lacorte (Ed.), *The Routledge handbook of Hispanic applied linguistics* (s. 150-167). Routledge.
- Manson, G., Ochoa, A., Marker, G., & Tucker, J. (1971). Social studies curriculum guidelines. *National Council for the Social Studies*, pp. 853-869.
- Mensah, R. O. (2020). Pedagogical analysis of teaching social studies: an empirical literature review. *Journal of Humanities and Social Sciences* 3(2), 66-76. <https://doi.org/10.33140/JHSS.03.02.01>
- Michaelis, J. U., & Garcia, J. (1996). *Social Studies for Children: A Guide to Basic Instruction* (11th ed.). Allyn and Bacon.
- Miles, M. B., & Huberman A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. (2nd ed). Sage Publications.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018a). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6, ve 7. sınıflar). <https://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018b). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı (İlkokul 4. sınıf). <https://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018c). Fen bilimleri dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). <https://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018d). Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). <https://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018e). Bilişim teknolojileri ve yazılım dersi öğretim programı (Ortaokul 5 ve 6. sınıflar). <https://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018f). Görsel sanatlar dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). <https://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018g). Matematik dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). <https://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018h). İngilizce dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). <https://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2019a). Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). <https://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx>
- Mindivanlı Akdoğan, E., & Ceylan, Y. (2021). 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitabının Krathwohl taksonomisi'ne göre incelenmesi. *Milli Eğitim*. 50(229), 493-521. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/60215/874873>
- Mustika, M., & Nurbayani, S. (2018). Lgbt existence in indonesian youth, what is the role of social studies in counteracting lgbt behavior?: A review of the literature. *The 3rd International Seminar on Social Studies and History Education (ISSSHE)*, 114-123.
- Mutch, C. (1998). Current perceptions of the new social studies curriculum in New Zealand. *Citizenship, Social*

and Economics Education, 3(2), 65-79.

- Myers, J. P. (2006). Rethinking the social studies curriculum in the context of globalization: Education for global citizenship in the US. *Theory & Research in Social Education*, 34(3), 370-394.
- O'Brien, J. L., & Smith, J. M. (2011). Elementary education students' perceptions of "good" citizenship. *Journal of Social Studies Education Research*, 2(1), 21-36.
- Ocak, G., & Karakuyu, A. (2021). The evaluation of the social studies curriculum in Turkey: the guiding principle of balance. *European Journal of Educational Sciences*, 8(2), 68-84. <http://dx.doi.org/10.19044/ejes.v8no2a68>
- Oğuz Haçat, S., & Demir, F. B. (2018). Sosyal bilim disiplinlerine göre 2005 ve 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki kazanımların değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(2), 27-56. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/614825>
- Orlowski, P. (2014). Social studies and civil society: Making the case to take on neoliberalism. *In Education*, 20(1), 3-24.
- Ornstein, A. C., & Hunkins, F. P. (2018). *Curriculum: Foundations, principles and issues* (8th ed.). Pearson Education.
- Önlen, M., Tatan, M., & İbret, B.Ü. (2020). 2005-2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programı 5, 6 ve 7. sınıf kazanımlarının yenilenen Bloom taksonomisine göre karşılaştırmalı analizi. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 1-13. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1131994>
- Özçelik, D. A. (2014). *Eğitim programları ve öğretim*. Pegem Akademi.
- Özdemir, S. M., Altıok, S., & Baki, N. (2015). Bloom'un yenilenmiş taksomomisine göre sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarının incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 4(3), 363-375.
- Öztürk, C., & Kafadar, T. (2020). 2018 sosyal bilgiler öğretim programının değerlendirilmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 10(1), 112-126. <https://doi.org/10.24315/tred.550508>
- Pass, S. (2007). A classroom discipline plan that teaches democracy. *Issues in teacher education*, 16(1), 75-89.
- Patton, M. Q. (2014). Nitel analizin kalitesinin ve inandırılığının artırılması. M., Bütün ve S.B., Demir (Ed.). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (ss. 541-589) içinde. Pegem Akademi.
- Pinar, W. F., W. M. Reynolds, P. Slattery, & P. M. Taubman. (2004). *Understanding curriculum: An introduction to the study of historical and contemporary curriculum discourses*, (5th ed). Peter Lang Publishing.
- Rosenberg, A. R. (2020). Social studies in early childhood education and care: A scoping review focusing on diversity. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 21(4), 312-324. <https://doi.org/10.1177/1463949120953911>
- Sağlam, H. İ., & Hayal, M. A. (2015). Sınıf öğretmenlerinin "İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi" dersinin ilkökul 4. sınıfta yer almasına ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 207-217.
- Savage, T. V., & Armstrong, D. G. (1996). *Effective teaching in elementary social studies*. Prentice Hall.
- Schmeichel, M. (2011). Feminism, neoliberalism, and social studies. *Theory & Research in Social Education*, 39(1), 6-31.
- Smith, B. O., Stanley, W. O., & Shores, J. H. (1957). *Fundamentals of curriculum*. Revised Edition. World Book Company: Yonkers-on-Hudson, NY.
- Stake, R. E. (1995). *The art of case study research*. Sage.
- Tambiyi, R. F., Adeniji, B., & Anyanwu, K. C. (2021). The role of social studies education in curbing vote buying and selling for sustainable democracy in Zaria Kaduna State, Nigeria. *FUDMA Journal of Educational*

Foundations (FUJEF), 4(1), 191-200.
<http://journal.fudutsinma.edu.ng/index.php/fujef/article/view/2462/0>

- Tangülü, Z., & Çıdaçı, T. (2014). Ortaokul 5. sınıf sosyal bilgiler dersine giren branş öğretmenlerinin karşılaştığı sorunlar. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 227-242.
- Taş, H., & Kiroğlu, K. (2018). 2017 ilkököl sosyal bilgiler dersi öğretim programı'nın öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Ilkogretim Online*, 17(2), 697-716. <http://dx.doi.org/10.17051/io.2015.85927>
- Thornton, S. J. (2003). Silence on gays and lesbians in social studies curriculum. *Social Education*, 67(4), 226-230. <https://www.socialstudies.org/sites/default/files/publications/se/6704/6704226.pdf>
- Turan, R. (2021). Türkiye'de yapılandırmacı yaklaşıma geçişin ilköğretim sosyal bilgiler dersi kapsamında tarih öğretimi üzerindeki etkileri (1998-2018). *Kesit Akademi Dergisi*, 7 (29), 153-187. <http://dx.doi.org/10.29228/kesit.54085>
- Turan, S. (2019). 2018 sosyal bilgiler öğretim programının disiplinlerarası yapısının incelenmesi. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 2(2), 166-190. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jirss/issue/50816/629426>
- Turan, S., Avcı, E. K., & Faiz, M. (2020). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin disiplinlerarası yaklaşıma yönelik görüşleri. *Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi*, 6(1), 141-163. <https://doi.org/10.32570/ijofe.725951>
- Tyler, R. (1969). *Basic principles of curriculum and instruction*. Ohio State University.
- Yaylak, E. (2020). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğretim yöntem ve uygulamalarının değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 187-205. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.621664>
- Yazıcılar, Ü., & Bümen, N.T. (2017). 2005, 2011 ve 2013 Yıllarında uygulamaya koyulan lise matematik dersi öğretim programları üzerine bir analiz. Ö. Demirel & S. Dinçer. (Ed.). *Küreselleşen Dünyada Eğitim* (s. 139-165) içinde. Pegem Akademi. <https://doi.org/10.14527/9786053188407.09>
- Yıldırım, A. (1996). Disiplinlerarası öğretim kavramı ve programlar açısından doğurduğu sonuçlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(12), 89-94.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.
- Yılmaz, K., & Kaya, M. (2011). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarih algısı ve tarih öğretimine pedagojik yaklaşımları. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(6), 73-95.
- Yin, R. K. (1994). Discovering the future of the case study: Method in evaluation research. *Evaluation practice*, 15(3), 283-290.
- Yücel, E., Dimici, K., Yıldız, B., & Bümen, N.T. (2017). Son 15 yılda yayımlanan ilk ve ortaöğretim İngilizce dersi öğretim programları üzerine bir analiz. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(2), 702-737. <https://doi.org/10.12984/eegefd.305922>

Ek 1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Kaynaşıklığı Belirlemeye Yönelik Kılavuz Sorular

Kaynaşıklık Boyutları		Kılavuz Sorular
Yatay Kaynaşıklık		1. Aynı sınıf düzeyindeki öğrenme alanları disiplinlerarası özellik göstermiş midir?
		2. Aynı sınıf düzeyindeki diğer derslerin öğretim programları ile ilişkilendirilebilecek kazanımlar/hedefler, açık bir şekilde ifade edilmiş midir?
		3. Aynı sınıf düzeyindeki diğer derslerin öğretim programları ile ilişkilendirilebilecek temalar/üniteler/öğrenme alanları, açık bir şekilde ifade edilmiş midir?
		4. Program, diğer derslerin öğretim programları ile bütünleştirilmiş midir? Bütünleştirme nasıl gerçekleştirilmiştir?
Dikey Kaynaşıklık	Süreklilik	1. Farklı sınıf düzeylerindeki kazanımlar/hedefler birbirleri ile ilişkilendirilebilmiş midir?
		2. Farklı sınıf düzeylerinde tekrar eden beceriler ve değerler var mıdır?
		3. Farklı sınıf düzeylerinde sunulan öğrenme-öğretme yaklaşımında süreklilik sağlanmış mıdır?
		4. Farklı sınıf düzeylerinde kazanım, beceri ve değer ölçümüne uygun olarak, ölçme-değerlendirme yaklaşımında süreklilik sağlanmış mıdır?
	Aşamalık	1. Bir programdan diğerine geçişte konular/üniteler/temalar/öğrenme alanları derinleşerek ve/veya genişleyerek devam etmiş midir?
		2. Bir programdan diğerine geçişte konular/üniteler/temalar/öğrenme alanları bilinenden bilinmeyene doğru sıralanmış mıdır?
		3. Bir programdan diğerine geçişte kazanımlar/hedefler taksonomik açıdan üst düzey düşünme becerilerine doğru (çözümleme, değerlendirme ve yaratma) ilerlemiş midir?
		4. Bir programdan diğerine geçişte içerik açısından önkoşul öğrenmeler dikkate alınmış mıdır?
		5. Bir programdan diğerine geçişte, kolay olandan zor olana doğru olma öğretim ilkesi gözetilmiş midir?
		6. Bir programdan diğerine geçişte, yakın olan çevreden uzak olan çevreye doğru olma öğretim ilkesi gözetilmiş midir?
		7. Bir programdan diğerine geçişte, kavramların öğretiminde somut olandan soyut olana doğru bir yön gözetilmiş midir?
	Kademeler Arası Kaynaşıklık	1. Program, ilkokuldan ortaokula geçişte öğrenme/öğretme yaklaşımının sürekliliğini sağlamış mıdır?
		2. Program, ilkokuldan ortaokula geçişte birbiri ile ilişkili kavram, beceri ve değerleri sunmuş mudur?

Ek 2. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Yer Alan Kazanımların Bilişsel Alan Taksonomisi Açısından Analizine İlişkin Sonuçlar

4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf
SB.4.1.1. Anlama	SB.5.1.1. Duyuşsal	SB.6.1.1. Anlama	SB.7.1.1. Duyuşsal
SB.4.1.2. Hatırlama	SB.5.1.2. Anlama	SB.6.1.2. Çözümleme	SB.7.1.2. Uygulama
SB.4.1.3. Hatırlama	SB.5.1.3. Duyuşsal	SB.6.1.3. Çözümleme	SB.7.1.3. Çözümleme
SB.4.1.4. Duyuşsal	SB.5.1.4. Anlama	SB.6.1.4. Duyuşsal	SB.7.1.4. Duyuşsal
SB.4.1.5. Duyuşsal	SB.5.2.1. Hatırlama	SB.6.1.5. Duyuşsal	SB.7.2.1. Anlama
SB.4.2.1. Uygulama	SB.5.2.2. Hatırlama	SB.6.2.1. Anlama	SB.7.2.2. Çözümleme
SB.4.2.2. Anlama	SB.5.2.3. Çözümleme	SB.6.2.2. Anlama	SB.7.2.3. Anlama
SB.4.2.3. Anlama	SB.5.2.4. Çözümleme	SB.6.2.3. Anlama	SB.7.2.4. Anlama
SB.4.2.4. Anlama	SB.5.2.5. Değerlendirme	SB.6.2.4. Anlama	SB.7.2.5. Anlama
SB.4.3.1. Anlama	SB.5.3.1. Anlama	SB.6.2.5. Anlama	SB.7.3.1. Anlama
SB.4.3.2. Uygulama	SB.5.3.2. Anlama	SB.6.3.1. Hatırlama	SB.7.3.2. Anlama
SB.4.3.3. Anlama	SB.5.3.3. Anlama	SB.6.3.2. Hatırlama	SB.7.3.3. Çözümleme
SB.4.3.4. Anlama	SB.5.3.4. Anlama	SB.6.3.3. Uygulama	SB.7.3.4. Anlama
SB.4.3.5. Anlama	SB.5.3.5. Anlama	SB.6.3.4. Anlama	SB.7.4.1. Çözümleme
SB.4.3.6. Duyuşsal	SB.5.4.1. Çözümleme	SB.6.4.1. Anlama	SB.7.4.2. Anlama
SB.4.4.1. Anlama	SB.5.4.2. Değerlendirme	SB.6.4.2. Yaratma	SB.7.4.3. Çözümleme
SB.4.4.2. Anlama	SB.5.4.3. Duyuşsal	SB.6.4.3. Uygulama	SB.7.4.4. Değerlendirme
SB.4.4.3. Uygulama	SB.5.4.4. Anlama	SB.6.4.4. Duyuşsal	SB.7.5.1. Anlama
SB.4.4.4. Yaratma	SB.5.4.5. Duyuşsal	SB.6.5.1. Anlama	SB.7.5.2. Değerlendirme
SB.4.4.5. Duyuşsal	SB.5.5.1. Çözümleme	SB.6.5.2. Çözümleme	SB.7.5.3. Anlama
SB.4.5.1. Değerlendirme	SB.5.5.2. Hatırlama	SB.6.5.3. Yaratma	SB.7.5.4. Hatırlama
SB.4.5.2. Hatırlama	SB.5.5.3. Çözümleme	SB.6.5.4. Duyuşsal	SB.7.5.5. Yaratma
SB.4.5.3. Duyuşsal	SB.5.5.4. Çözümleme	SB.6.5.5. Çözümleme	SB.7.5.6. Çözümleme
SB.4.5.4. Uygulama	SB.5.5.5. Yaratma	SB.6.5.6. Uygulama	SB.7.6.1. Anlama
SB.4.5.5. Duyuşsal	SB.5.5.6. Duyuşsal	SB.6.6.1. Anlama	SB.7.6.2. Anlama
SB.4.6.1. Anlama	SB.5.6.1. Çözümleme	SB.6.6.2. Anlama	SB.7.6.3. Değerlendirme
SB.4.6.2. Duyuşsal	SB.5.6.2. Hatırlama	SB.6.6.3. Çözümleme	SB.7.6.4. Çözümleme
SB.4.6.3. Yaratma	SB.5.6.3. Anlama	SB.6.6.4. Anlama	SB.7.7.1. Anlama
SB.4.6.4. Çözümleme	SB.5.6.4. Duyuşsal	SB.6.6.5. Anlama	SB.7.7.2. Hatırlama
SB.4.7.1. Hatırlama	SB.5.7.1. Çözümleme	SB.6.6.6. Duyuşsal	SB.7.7.3. Değerlendirme
SB.4.7.2. Anlama	SB.5.7.2. Anlama	SB.6.7.1. Çözümleme	SB.7.7.4. Yaratma
SB.4.7.3. Anlama	SB.5.7.3. Anlama	SB.6.7.2. Çözümleme	
SB.4.7.4. Duyuşsal	SB.5.7.4. Anlama	SB.6.7.3. Çözümleme	
		SB.6.7.4. Değerlendirme	

Ek 3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Yer Alan Kavramlar

Öğrenme Alanı/Sınıf	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf
Birey ve Toplum	İstek, İhtiyaç, Farklılık, Bireysel özellik, Kimlik	Vatandaşlık, Rol, Görev, Sorumluluk, Hak, Çocuk Hakları, Olay	Sosyal rol, Sosyal Yardımlaşma, Dayanışma, Hak, Sorumluluk, Özgürlük, Milli Kimlik	İletişim, Medya, Sosyal değişim, Kitle iletişim araçları, Kamuoyu, Sansür, Tekzip, Hak
Kültür ve Miras	Sözlü kaynak, Yazılı kaynak, Görsel kaynak, Aile tarihi, Milli kültür, Milli mücadele	Doğal varlık, Tarihi mekân, Kültürel öge, Çağ, Milat, Uygarlık, Tarihi eser	Orta Asya, Destan, Kitabe, Göç, Türk, İslamiyet, Fetih, Sefer, Akın, Anayurt, Ticaret	Gayrimüslim, Osmanlı, Beylik, Gaza, Cihat, Fetih, Coğrafi Keşif, İhtilal, İnkılâp, İslahat, Rönesans, Aydınlanma Çağı, Reform, Fransız İhtilali, Sanayi İnkılâbı, Sömürgecilik, Kapitülasyon
İnsanlar, Yerler, Çevreler	Konum, Yön, Doğal Unsur, Beşerî Unsur, Kroki, Hava Olayları, Yer Şekilleri, Harita, Doğal Afet	Harita, Yeryüzü şekilleri, İklim, Yerleşme, Nüfus, Doğal afet, Çevre sorunları, Doğal unsurlar, Beşerî unsurlar	Konum, Jeopolitik, Yer şekilleri, Bitki örtüsü, İklim, Beşeri coğrafya, Ekvator, Ölçek	Yerleşme, Göç, Yerleşme ve seyahat özgürlüğü
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Teknoloji, İcat, Değişim	Teknoloji, Buluş, Etik, İnternet, Sanal ortam, Medya, Bilim,	Bilim, Sosyal bilimler, Bilimsel araştırma, Telif ve patent hakkı, Yapay zekâ	Bilgin, Yazı, İcat, Özgür düşünce
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	İstek, İhtiyaç, Kaynak, Fayda, Maliyet, Gelir, Gider, Ekonomik Faaliyet, Bilinçli Tüketici, Bütçe	Ekonomik faaliyet, Meslek, Üretim, Tüketim, Dağıtım, Bilinçli tüketici	Kaynak, Yenilenebilir/ Yenilenemeyen kaynaklar, Ekonomik faaliyet, Yatırım, Pazarlama, Vergi, Nitelikli İnsan, Meslek	Üretim, Toprak, Kurum, STK, Ahilik, Lonca, E-Ticaret
Etkin Vatandaşlık	Çocuk hakları, Aile, Bağımsızlık, Özgürlük, Sorumluluk	Kurum, Yönetim, Temel Hak, Milli Egemenlik, Bağımsızlık	Demokrasi, Yasama, Yürütme, Yargı, Siyasi parti, STK, Kamuoyu, Pozitif ayrımcılık, Cinsiyet Ayrımcılığı, Katılım	Demokrasi, TBMM, Cumhuriyet, İktidar, Muhalefet, Siyasi Parti
Küresel Bağlantılar	Ülke, Farklılık	Ekonomik ilişkiler, Turizm, Ortak miras	Uluslararası ilişkiler, Popüler kültür, Etkileşim	Uluslararası kuruluşlar, Ekonomik bölge, Kalıp yargı, Küresel sorun

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The social studies course, which has been conducted in many countries for decades, has difficulties in terms of curriculum design due to its interdisciplinary structure and its aim to reflect the actuality of social life. To solve these problems; articulation studies are carried out that point to the transfer between learning experiences (continuity and sequence) and the establishment of an interdisciplinarity. Articulation is defined as the expansion of scope at the same and different grade levels, revealing a spiral structure, and the transition between different educational experiences. In other words, articulation is explained as the state of being vertically and horizontally related to a curriculum. Horizontal articulation is the presentation of learning outcomes, goals, or subjects at the same grade level by integrating them with different courses and disciplines. Vertical articulation is expressed as the gradual and continuous (repetitive) rendering of content during the transition from one grade level to another, increasing the degree of difficulty and ensuring continuity.

In this study, it is aimed to reach the findings that can contribute to curriculum development and teaching by analyzing the primary and secondary school Social Studies Curricula (SSC) published in 2018 in terms of articulation. In line with this purpose, "To what extent do the SSC attain horizontal and vertical articulation at the primary and secondary school levels?" has been answered. The limited number of studies on curriculum design in social studies and the absence of previous studies on articulation make this research important.

Method

In the study based on document analysis, SSC, which was accessed from the official website of the Ministry of National Education (MoNE), was analyzed by adapting the guiding questions prepared by Baysal et al (2022). In the adaptation, a literature review was conducted using keywords such as "interdisciplinary curriculum development, curriculum articulation, and social studies curriculum", and the questions were finalized after receiving expert opinions for the draft. To provide credibility and confirmability in the study, some raw data are presented in the appendices, various pieces of evidence are shown for the findings, the role of the researchers is explained, the curricula of other courses at the same grade level are included in the analysis to ensure consistency, the opinions of the relevant experts about the guiding questions are sought, the data is tried to be described in detail and frequently cited.

Results

The findings indicate that disciplines such as law, art, archeology, and philosophy are not balanced in the same grade-level learning areas in SSC; the associations with other courses such as Turkish language, science and English language are limited and not clearly stated; integration can only be achieved with the Human Rights and Democracy course. In this case, it can be said that SSC has not been successful in terms of horizontal articulation (showing interdisciplinarity, associations and integrations with other courses at the same grade level). In the vertical articulation dimension, it has been observed that there are disconnections with other grade levels in the learning areas of "Individual and Society" and "People, Places and Environments" in the 7th grade. In addition, the skills and values are not sufficiently integrated with the SSC; it has been revealed that law literacy skills and values of love and justice are not associated with any learning area or learning outcomes. These results are considered important in a curriculum that aims to raise effective citizens. Additionally, it was concluded that there is no continuity in learning-teaching and assessment approach across the grade levels. It is thought that the lack of any direction and integrity towards teaching concepts, learning outcomes, values and skills weakens the continuity of the curriculum and harms articulation. In sequence dimension, except for the 7th-grade "Individual and Society" learning area, the learning outcomes are suitable for the spiral curriculum; it has been determined that there is a transition from the known to the unknown, from simple to complex, from near to far, and the prerequisite knowledge is taken into account. However, at each grade level, it was observed that the number of learning outcomes belonging to the lower- order thinking skills (remember-understand-apply) was high. In other words, the SSC does not

progress towards higher-order thinking skills (analyze, create, evaluate) as the grade level progresses. It is predicted that this situation will make it difficult to acquire basic skills such as research, digital literacy, critical thinking, observation, using evidence, decision making, media literacy, political literacy, and innovative thinking, which require high-order thinking. When the articulation between the school levels was examined, it was determined that there was no continuity in learning-teaching approach between the primary and secondary school levels, and that vertical articulation was weak.

Conclusion

When the findings are compared with the previous studies on SSC, it is thought that some of the deficiencies seen in the former SSC published in 2005 were not corrected and continued in the 2018 curricula as well. To strengthen articulation, the SSC needs to be integrated with other disciplines such as philosophy, law, art, archaeology, political science, environmental science and anthropology. It is useful to clearly state the connections to be made with the Turkish language, mathematics, science, information technologies and software, visual arts, religious culture and ethics and English language courses. In addition, the skills in the SSC must take place in more than one grade rather than being associated with a single grade level. It can be suggested that universal values such as peace, equality, justice, honesty, aesthetics, love, respect, savings, helpfulness should be associated with learning areas and learning outcomes in various grades. Furthermore, the learning outcomes from primary school to secondary school should gradually progress towards higher-order thinking skills instead of focusing on lower-order thinking skills. It may be useful to design new questions to determine articulation in further studies and to determine new subject-specific articulation indicators for examinations to be made in other courses. Additionally, future studies can be conducted to evaluate the deficiencies related to articulation with decision-makers working in the MoNE and curriculum development commissions and to reveal their effects on the teaching process. Since the curriculum development process is cumulative, it may also be advisable to examine whether articulation has progressed in the new curricula to be prepared.